

Corpus Coranicum* Projesi: Kur'an'ı Geç Antik Döneme Ait Bir Metin Olarak Okumak

ESRA GÖZELER**

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
egozeler@divinity.ankara.edu.tr

MICHAEL MARX

Corpus Coranicum, Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften, Potsdam
marx@bbaw.de

DAVID KILTZ

Corpus Coranicum, Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften, Potsdam
kiltz@bbaw.de

YOUSEF KOURIYHE

Corpus Coranicum, Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften, Potsdam
kouriyhe@bbaw.de

HANNELIES KOLOSKA

Corpus Coranicum, Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften, Potsdam
koloska@bbaw.de

NORA K. SCHMID

Corpus Coranicum, Berlin-Brandenburgische Akademie Der Wissenschaften, Potsdam
schmid@bbaw.de

Temel olarak Kur'an metnininve nazil olduğu ortamın tarihine ilişkin bir araştırma olan *Corpus Coranicum* projesini tanıtmak amacıyla hazırlanan bu makale iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kur'an araştırmaları özelinde Alman oryantlizminin öne çıkan isimleri temel referanslar çerçevesinde ele alınarak Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften (Potsdam) bünyesinde yürütülen *Corpus Coranicum* projesi tanıtılacaktır. Makalenin ikinci bölümünde projenin içerdiği araştırma alanlarından örnek metinler, tercümeleleri ve bunlara ilişkin açıklamalar sunulacaktır.¹

* Makaleye katkılarından ve tashihlerinden dolayı Angelika Neuwirth, Mehmet Paçacı ve Recep Gürkan Gökteş'a şükranlarımızı sunuyoruz.

** Makalenin yayınlanması sürecinde desteklerinden dolayı Alexander von Humboldt Vakfı'na (Alexander von Humboldt Stiftung Postdoctoral Fellowship) ve Forum Transregionale Studien, Europe in the Middle East - the Middle East in Europe (EUME) Programı'na şükranlarımızı sunuyoruz.

¹ Makalenin Birinci Bölümü Esra Gözeler ve Michael Marx; İkinci Bölüm - Kur'an'ın Çevresinden Metinler, David Kiltz ve Yousef Kouriyhe; İkinci Bölüm - Kur'an'ın Edebî ve Kronolojik Yorumu, Hannelies Koloska ve Nora K. Schmid tarafından hazırlanmıştır.

1. Bölüm: Kur'an Araştırmaları Özelinde Alman Oryantalizminin Önemli Aşamaları ve *Corpus Coranicum* Projesi

Giriş

Orta Çağ boyunca Batı'nın İslamî metinlere ilişkin ilgisinin daha çok felsefe, matematik ve astronomi konusundaki kitabiyata yönelmiş olduğunu söyleyebiliriz. Tefsir, hadis, fıkıh ve kelam gibi İslami ilimlere ve Arapça edebiyata ilgi ise daha geç döneme rastlamaktadır.² Rudi Paret (1901-1983) oryantalist İslam çalışmalarını 12. yüzyılda Kur'an'ın Latince'ye tercüme edilmesiyle başlatmaktadır.³ 14. yüzyılda Hıristiyanlar arasında sadece Ramon Lull (ö.1315 veya 1316) Arapça çalışıp İslamî metinleri incelemiştir.⁴ 16. ve özellikle 17. yüzyılda daha sonraları *oryantalist* olarak adlandırılacak olan ilim adamları yoğun bir şekilde Arapça çalışmaya başlamışlardır. Avrupa'nın İslam ve Müslümanlara olan ilgisi ve özellikle Protestan reformistlerin Eski Ahit'in anlamını keşfetmek için Kitab-ı Mukaddes'in orijinal dili olan İbraniceye önem vermeleri, bu dille ilişkili olan Aramice, Süryanice ve Arapça gibi diğçer Sami dillerini de öğrenme faaliyetlerini hızlandırmıştır.⁵ Aynı dönemde (16. ve 17. yüzyıllarda) öncü Avrupa üniversitelerinde Arapça kürsüleri kurulmuş ve karşılaştırmalı dinler çalışmaları başlamıştır.⁶ Avrupa'da İslam çalışmalarının dönüm noktalarından biri 1795 yılında Paris'te tamamen doğu dilleri üzerine çalışma yapan École spéciale des langues orientales vivantes'in kurulmasıdır.⁷ Bu okulun ikinci müdürü Antoine-Isaac Silvestre de Sacy (1758-1838) modern İslam araştırmalarının babası olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde İslam medeniyetinin ve dillerinin öğretilmesi üzerine özel bir müfredat hazırlanmıştır. En önemli gelişmelerden biri de Latince yazılmış Arapça gramer kitabının yerini Silvestre de Sacy tarafından yazılan *Grammaire Arabe* (1810) isimli Fransızca kitabın almasıdır.⁸ Silvestre de Sacy Alman oryantalistmiaçısından önemli bir isimdir. Zira 19. yüzyıl itibariyle Alman oryantalistler Silvestre de Sacy'den eğitim almaya

² Jacob Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam* (Chicago & Londra: The University of Chicago Press, 2012), ss.6-7.

³ Rudi Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities: German Orientalists Since Theodor Nöldeke* (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1968), s.2.

⁴ Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam*, s.7.

⁵ Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam*, ss.8-9.

⁶ Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam*, s.9.

⁷ Rudi Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.7.

⁸ Bruce Fudge, "Qur'anic Exegesis in Medieval Islam and Modern Orientalism," *Die Welt des Islams*46:2 (2006), s.128; Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam*, s.10.

başlamışlardır.⁹ Örneğin Alman Şarkiyat Cemiyeti'nin kurucularından ve Alman "akademik oryantalizminin babası" kabul edilen Heinrich Leberecht Fleischer (1801-1888), Silvestre de Sacy'den eğitim alan isimlerden biridir.¹⁰

Alman oryantalizminin diğer oryantalist faaliyetlerden iki temel farkı bulunmaktadır: (1) Arapça ve İslam araştırmalarında filolojik geleneğin baskın oluşu, (2) Filolojik geleneğin temelinde gelişen eleştirel-tarihsel yöntemin İslamî metinleri anlamada ve tarih yazımında metodolojik bir çerçeve sunması.¹¹ Bu anlamda Alman oryantalizm geleneğinde *oryantalist* yerine *Arabist* ifadesinin kullanılmış olduğuna dikkat çekmek gerekir. 19. yüzyılda Alman oryantalizm tarihine Kur'an araştırmaları özelinde baktığımızda ilk Gustav Leberecht Flügel (1802-1870) ismiyle karşılaşmaktayız. Flügel tarafından hazırlanmış olan *Corani textus arabicus*,¹² oryantalistlerin özellikle ayet numaraları konusunda temel referans olarak kabul ettikleri bir Kur'an metni olmuştur. Ancak yakın dönemlerde Flügel metnine daha az referans verildiği ve bu metnin artık standart olmaktan çıktığı söylenmelidir. Flügel'in neşrettiği diğer eser *Concordantiae Corani Arabicae*¹³ Kur'an'ın ilk fihristi olarak bilinmektedir.¹⁴ Yahudilik araştırmalarının (*Wissenschaft des Judentums*) kurucularından Abraham Geiger (1810-1874) Kur'an tarihine özel bir ilgi göstermiştir. Silvestre de Sacy, o dönem Bonn Üniversitesi'nde ders veren öğrencisi Georg Freytag'a¹⁵ (1788-1861) Yahudiliğin İslam üzerine etkisi konusunda ödüllü bir yarışma gerçekleştirmesini önermiş ve Geiger 1832 yılında orijinali Latince yazılmış olan *Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen?* başlıklı eseriyle bu ödülü kazanmıştır.¹⁶ Geiger'in bu çalışması Avrupa'da Kur'an çalışmaları alanında dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Alman oryantalistlerin Kur'an metninin orijinal kronolojik sırasını tespit etmeye ilişkin araştırmalarının 19. yüzyılda Gustav Weil (1808-1889) ile başladığı söylenebilir. 1844 yılında Weil

⁹ Baber Johansen, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi: Alman Şarkiyat Cemiyeti (Deutsche Morgenländische Gesellschaft) 1845-1989," terc. Bilal Aybakan, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2005/2), s.224.

¹⁰ Johansen, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi," s.225; Bruce Fudge, "Qur'anic Exegesis in Medieval Islam and Modern Orientalism," s.131.

¹¹ Johansen, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi," s.240.

¹² Leipzig, 1834, 1842, 1858.

¹³ Leipzig, 1842. Bkz. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.7.

¹⁴ Ali Murat Yel, "Flügel, Gustav Leberecht," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.13, s.165.

¹⁵ Georg Freytag, *Lexicon Arabico-Latinum* (Halis Saxonum: Schwetschke, 1837) adlı eserin yazarıdır. Bkz. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.7.

¹⁶ Angelika Neuwirth, "Orientalism in Oriental Studies? Qur'anic Studies as a Case in Point," *Journal of Qur'anic Studies*9:2 (2007), s.120; Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam*, s.11; Rudi Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.9.

tarafından neşredilen *Historisch-kritische Einleitung in den Koran*¹⁷ surelerin tertibi konusunda kendisinden sonra gelen oryantalistlere kaynaklık yapmış bir çalışmadır.¹⁸ Geiger ile muasır olan Weil benzer şekilde Yahudilik ve İslam üzerine çalışmalar yapmış, İbn Hişâm'ın (ö.213/828) *es-Sîre*'sini Almancaya tercüme etmiştir.¹⁹

1858 yılında Paris Academie des Inscriptions et Belles Lettres tarafından ödüle layık görülen ve orijinali Latince hazırlanmış olan *Geschichte des Qorâns* isimli çalışmanın yazarı Theodor Nöldeke (1836-1930) ile karşılaşmaktayız. Nöldeke Kur'an surelerinin kronolojik analizi konusunda öncü bir isimdir ve eseri kısa sürede Avrupa'da oryantalist çalışmalar içerisinde en yetkin çalışma olarak kabul edilmiştir.²⁰ *Geschichte des Qorâns* 1860 yılında Almanca neşredilmiş,²¹ Friedrich Schwally (1863-1919) ve Nöldeke tarafından 1909 yılında gözden geçirilerek iki cilt halinde (*Über den Ursprung des Qorâns* ve *Die Sammlung des Qorâns*) yeniden yayına hazırlanmıştır.²² İslam ve Kur'an'ın kaynağının tesbitinde Yahudilik'in etkisini inceleyen araştırmalar 20. yüzyılın ilk yarısında bir ivme kazanmıştır.²³ Josef Horovitz (1874-1931) iki bölümden oluşan *Koranische Untersuchungen*²⁴ isimli eserinde Kur'an'da geçen peygamberlerin kıssalarını incelemiş ve Kur'an'da bulunan özel isimlerin linguistik açıdan analizini yapmıştır.²⁵ 20. yüzyılda öne çıkan isimlerden biri olan Gotthelf Bergsträber (1886-1933), August Fischer'den (1865-1949) Sami dilleri ve Arapça üzerine dersler almıştır.²⁶ Bergsträber, Nöldeke'nin meşhur eserinin genişletilmiş bir baskısını yapmak için çalışmalar yapmış, ancak bu çalışmanın (*Die Geschichte des Qorāntexts*) yayımlanması Otto Pretzl

¹⁷ Bielefeld: Velhagen u. Klasing, 1844. Bkz. Fuat Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde: von den Anfängen bis 1986* 3 (Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 1990), s.283.

¹⁸ Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.9; Emmanuelle Stefanidis, "The Qur'an Made Linear: A Study of the *Geschichte des Qurâns*' Chronological Reordering," *Journal of Qur'anic Studies*10:2 (2008), s.1.

¹⁹ Lassner, *Jews, Christians, and the Abode of Islam*, s.19.

²⁰ Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.12 vd.; Stefanidis, "The Qur'an Made Linear," s.1; Suzanne L. Marchand, *German Orientalism in the Age of Empire* (New York: Cambridge University Press, 2009), ss.174-176.

²¹ Göttingen, 1860. Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3, s.277.

²² Neuwirth, "Orientalism in Oriental Studies? Qur'anic Studies as a Case in Point," s.121.

²³ Neuwirth, "The *Wissenschaft des Judentums* and the Beginnings of Critical Qur'ân Research," Dirk Hartwig ve diğerleri (ed.), *Im vollen Licht der Geschichte: Die Wissenschaft des Judentums und die Anfänge der kritischen Koranforschung* (Würzburg: Ergon, 2008) içinde, s.14.

²⁴ Berlin, 1926.

²⁵ Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.22; Ziya Yılmaz, "Horovitz, Josef," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.18, s.242.

²⁶ Cengiz Kallek, "Bergsträsser, Gotthelf," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.5, s.497.

(1893-1941) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bergsträßer'in Kur'an kritiği konusunda bilinen çalışması *Plan eines apparatus criticus zum Koran*²⁷ 1930 yılında yayımlanmıştır. Kur'an tarihini, el yazması mushafları inceleyerek araştırma projesi bu yüzyılda Bergsträßer tarafından geliştirilmiştir. Hartwig Hirschfeld'in (1854-1934) bir Kur'an kronolojisi de içeren *New Researches into the Composition and Exegesis of the Qoran*²⁸ adlı çalışması Kur'an'ın filolojik ve edebî tahlilinden ziyade Peygamber'in psikolojisiyle daha çok ilgilenmiş bir çalışma olarak görülmüştür.²⁹ Heinrich Speyer (1897-1935) tarafından kaleme alınan *Die biblischen Erzählungen im Qoran*,³⁰ Kur'an'la Yahudi, Hıristiyan ve Gnostik unsurlar arasındaki paralellikleri inceleme konusunda hala en kapsamlı ve detaylı çalışma olarak tanımlanmaktadır. Bergsträßer'in öğrencisi Otto Pretzl (1893-1941), hocasının başlattığı Kur'an'ın tenkitli neşrini yayımlama projesine devam etmiş ve bu program çerçevesinde Kur'an el yazmalarının fotoğraflarını çekerek bir Kur'an arşivi oluşturmuştur.³¹

Hubert Grimme (1864-1942) Peygamber'in hayatını incelediği *Mohammed I: Das Leben*³² ve Kur'an'ın sistematüğini ele aldığı *Mohammed II: Einleitung in den Koran, System der Koranischen Theologie*³³ isimli eserleriyle benzer konularla ilgilenmiştir.³⁴ Grimme ayrıca Almanca bir Kur'an tercümesi yayımlamıştır.³⁵ 20. yüzyılda ve halen çalışmaları temel referans kabul edilen Rudi Paret (1901-1983) daha çok tarihsel-eleştirel yönetime dayanarak ve filolojik tahlillerle Kur'an ve tefsir üzerine araştırmalar yapmıştır. Paret'in Kur'an çevirisi³⁶ bugün Almanca'da en çok başvuru Kur'an tercümesidir. Paret ayrıca Kur'an tefsiri ve kelime

²⁷ Münih, 1930. Bkz. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.22; Diğer eserleri için bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3, ss.271-272.

²⁸ Londra, 1902.

²⁹ Stefanidis, "The Qur'an Made Linear," s.3.

³⁰ Gräfenhainichen, 1931.

³¹ Arthur Jeffery, "Progress in the Study of the Qur'an Text," *The Moslem World* 25 (1935), s.14.

³² Münster: Aschendorff, 1892. Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3, s.274.

³³ Münster: Aschendorff, 1895. Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3, s.274.

³⁴ Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.22; Stefanidis, "The Qur'an Made Linear," s.3; Mustafa Fayda, "Grimme, Hubert," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.14, s.163.

³⁵ *Der Koran* (Paderborn: Schöningh, 1923). Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3, s.324.

³⁶ *Der Koran Übersetzung* (Stuttgart: Kohlhammer, 1966). Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde: 1987 -1994 und Nachträge* 3,22 (Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 2001), s.276.

indeksi üzerine *Der Koran Kommentar und Konkordanz*³⁷ isimli çalışmayı hazırlamıştır.³⁸

21. yüzyılda Kur'an'ın metinsel ve edebî tahliline ilişkin Kur'an araştırmalarına öncülük eden isimlerden biri Angelika Neuwirth'dir (d.1943). Mekkî surelerin özelliklerini incelediği *Studien zur Komposition der mekkanischen Suren*³⁹ başlıklı çalışmasında, Neuwirth, Kur'an metninin edebî tahlilini yöntemsel olarak tartışmaktadır. Neuwirth'in otuz yılı aşkın bir zaman diliminde yaptığı Kur'an çalışmaları, İslamî metinlerle modern hermeneutik metinleri birleştirerek okumaya dayanmaktadır. Neuwirth'e göre, Kur'an'ın muhataplarının Geç Antik Dönem (*Late Antiquity*)⁴⁰ olarak adlandırılan bir zaman dilimi içerisinde Yahudi, Hıristiyan, Helenik ve Arap unsurlardan oluşan bir bağlamı bulunmaktaydı. Neuwirth'in *Der Koran als Text der Spätantike: Ein europäischer Zugang*⁴¹ başlıklı eseri, Kur'an'ı Geç Antik Dönem içerisinde anlamanın imkânı üzerinde durmaktadır. Neuwirth bu çalışmasında Kur'an'ın ait olduğu bu bağlam içerisinde Mişna, Talmud ve Yeni Ahit gibi diğer kurucu metinlerle "aynı göz hizasında" (aynı kültür havzası içinde) anlaşılması gerektiğini tartışmaktadır.

Yakın zamanda Neuwirth tarafından telif edilmeye başlayan *Der Koran*, kronolojik bir Kur'an tefsiri projesidir. Kronolojisini kendisinin belirlediği bu çalışma (1) Erken Dönem Mekkî, (2) Orta Dönem Mekkî, (3) Geç Dönem Mekkî, (4) Erken Dönem Medenî, (5) Geç Dönem Medenî olmak üzere 5 cilt şeklinde tamamlanacaktır. Bu çalışmasının erken dönem Mekkî surelerin tefsirini içeren 1. cildi yayımlanmıştır.⁴² Neuwirth erken dönem Mekkî sureleri de 4 ayrı sure grubuna (*Surengruppe*) ve her bir sure grubunu da alt-gruplara (*Subgruppe*) ayırmaktadır:

1. Sure grubu⁴³

Alt-grup a) 93, 94, 97, 108, 105, 106

Alt-grup b) 102, 107, 111, 104

Alt-grup c) 103, 99, 100, 101, 95

2. Sure grubu⁴⁴

³⁷ Stuttgart: Kohlhammer, 1971. Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3,22, s.265.

³⁸ Turgut Akpınar, "Paret, Rudi," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.34, ss.168-169.

³⁹ Berlin: De Gruyter, 1981.Bkz. Sezgin (ed.), *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* 3, s.274.

⁴⁰ Dönemle ilgili olarak bkz. Peter Brown, *The World of Late Antiquity: AD 150-750* (Londra: Thames & Hudson, 2006).

⁴¹ Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2010.

⁴² Neuwirth, *Der Koran-Band 1: Frühmekkanische Suren* (Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2011).

⁴³ Neuwirth, *Der Koran-Band 1: Frühmekkanische Suren*, ss.75-196.

⁴⁴ Neuwirth, *Der Koran-Band 1: Frühmekkanische Suren*, ss.197-344.

Alt-grup a) 89, 91, 92, 90

Alt-grup b) 87, 96

Alt-grup c) 82, 81, 84, 86, 85

3. Sure grubu⁴⁵

Alt-grup a) 73, 74, 80, 79

Alt-grup b) 75, 70, 78, 88

Alt-grup c) 83, 77

4. Sure grubu⁴⁶

Alt-grup a) 51, 69, 68

Alt-grup b) 55, 56, 53, 52

Bu kronolojik sıraya göre Neuwirth'in her bir sure tefsiri şu aşamaları içermektedir:

1. Surenin Latince Harflerle Transliterasyonu
2. Surenin Tercümesi (Almanca tercüme Neuwirth'e aittir.)
3. Surenin Edebî Yorumu (*Literarkritik*)
4. Surenin Kompozisyonu (*Komposition*)
5. Yapı Formülü/Surenin Bölümleri (*Strukturformel/Proportionen*)
6. Tedrici/Tek Tek Ayet Yorumu (*KursorischerVerskommentar*)
7. Surenin Analizi ve Tarihlendirmesi (*Analyse und Deutung*)
8. Tefsirde Başvurulan Kaynaklar (*Bibliographie*)

Temelini, Bergsträber ve Pretzl'in Kur'an'ın metin ve nüzul tarihine ilişkin arşivlerinin oluşturduğu *Corpus Coranicum* projesi, 2007 yılında Angelika Neuwirth (Berlin Freie Üniversitesi Arabistik Bölümü Başkanı), Nicolai Sinai (University of Oxford, Oriental Seminar) ve Michael Marx (*Corpus Coranicum* Projesi Araştırma Direktörü) tarafından başlatılmıştır.

***Corpus Coranicum* Projesinin Tarihî Arka Planı**

Corpus Coranicum projesi Potsdam'da bulunan Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften bünyesinde yürütülmektedir. Son on yıldır –özellikle 2003-2006 yılları arasında Neuwirth, Sinai ve Marx'ın Freie Universität Arabistik Bölümü'nde çalıştığı zaman diliminde– Kur'an çalışmaları alanında gittikçe artan faaliyetler görülmüş olmasına rağmen alan içerisinde çok temel meselelerin sistematik bir biçimde çalışılmadığı net bir şekilde ortaya çıktı. Kur'an metninin kritik-edisyonu mevcut değildi. Mevcut el yazmalarının dokümantasyonu

⁴⁵ Neuwirth, *Der Koran-Band 1: Frühmekkanische Suren*, ss.345-520.

⁴⁶ Neuwirth, *Der Koran-Band 1: Frühmekkanische Suren*, ss.521-709.

bulunmamaktaydı. Dolayısıyla bağlam ve yorum ile ilgili olarak birçok sorunun hala tartışmaya açık olduğu görülmekteydi. Araştırmalardaki bu ‘boş alanlar’ başarısız bir ortam yaratmış gibi görünmekteydi. Bu anlamda *Corpus Coranicum* projesi, Kur’an ile ilgili bütün dokümanların sistematik olarak ve araştırmacılar tarafından ulaşılabilir şekilde bir araya getirilmesini amaçlamaktadır.

***Manuscripta Coranica*: Kur’an’ın En Eski Metinsel Kayıtları İçin Bir Veritabanı**

Müslümanların merkezî-tarihî dokümanı olan Kur’an’ın en eski el yazmalarını dikkate alan bir tarihinin hala net olmamasından dolayı, Latince *Manuscripta Coranica* adıyla bir veritabanı oluşturulmuştur. Bu bölümün⁴⁷ amacı, parşömen (ve papirüs, sikke, ilk iki yüzyıla ait olan yazıtlar gibi diğer malzemeler) üzerinde mevcut olan metinler hakkında genel bir bakış açısı kazandırmaktır. Uzun yıllardır Münster Üniversitesi, Institute for New Testament Textual Research (Institut für Neutestamentliche Textforschung) bünyesinde Yeni Ahit alanında yapılan çalışmalar, Yeni Ahit’in metin tarihine ilişkin mevcut kanıtları içeren bir dokümantasyon oluşturmuştur. Kur’an araştırmaları alanında ise benzer bir çalışma yapılmamıştır. Toplama, tarama ve *kūfî* veya *hicāzî* yazıların modern Arap alfabesine transliterasyonunu yapma (yani *kūfî* yazıyı bugün daha iyi okunabilir *neshî* yazıya çevirme) işi aslında yeni bir fikir değildir. *Geschichte des Qorâns* (Göttingen, 1860) isimli çalışması bu alan için hala bir kilometre taşı olarak kabul edilen Theodor Nöldeke, daha önce en eski el yazmalarını inceleme arzusunu dile getirmişti. 1920’li yıllardan önce el yazmalarını değerlendirme işi, bu araştırmayı yapacak kişinin Avrupa, Orta Doğu ve Amerika’da bulunan farklı şarkiyat el yazma koleksiyonlarını ziyaret etmesini zorunlu kıldığından dolayı seyahat ve konaklama için belli bir oranda parayı gerektiren bir çalışmaydı. Nöldeke’nin öğrencisi sayılan Gotthelf Bergsträßer, modern teknolojinin imkânlarıyla el yazması verilerin toplanmasını önermiştir. 1929 yılında Bergsträßer, Leica model taşınabilir bir fotoğraf makinesi kullanarak⁴⁸ Kur’an metnini araştırmada *apparatus criticus* kurmak için bir plan geliştirdi.⁴⁹ Arapça uzmanı Bergsträßer, Bayerische Akademie der Wissenschaften (Münih) bünyesinde İkinci Dünya Savaşı’na kadar faaliyet gösteren Kur’an Araştırmaları Bölümü’nü

⁴⁷ Bkz. www.corpuscoranicum.de/manuscripta

⁴⁸ Michael Marx, “The Koran according to Agfa - Gotthelf Bergsträbers Archiv der Koranhandschriften,” *Trajekte* 19 (Berlin, 2009).

⁴⁹ Gotthelf Bergsträßer, *Plan eines Apparatus Criticus* (Münih, 1930).

(*Korankommission*) kurma konusunda da başarılı olmuştu. Bergsträßer'in 1933 yılında beklenmeyen ani vefatından sonra halefi Otto Pretzl, Paris, Madrid (el-Escorial), İstanbul, Rabat, Meknes ve Kahire'de bulunan Kur'an el yazmalarının resimlerini çekerek *Korankommission* çalışmalarına devam etmiştir. 450'nin üzerinde Agfa film fotoğrafının II. Dünya Savaşı sırasında Akademi'nin bombalanmasından dolayı binayla birlikte tamamen tahrip edildiğine inanılıyordu.⁵⁰ Ancak savaş esnasında bu arşivin yok olabileceğini öngören Pretzl'in halefi Anton Spitaler (1910-2003) bu filmleri başka bir yerde muhafaza etmiştir. Berlin'e yaptığı bir seyahat sırasında öğrencisi Angelika Neuwirth'e bu arşivin yok olmadığını ve kendisinin ilgilenip ilgilenmeyeceğini sormuştur. Böylece 1990 yıllarda Spitaler ve Neuwirth arasında yapılan bir antlaşma sonucunda bu filmler Berlin Freie Üniversitesi, Semitistik ve Arabistik Bölümüne getirilmiştir.

Bayerische Akademie der Wissenschaften (Münih) arşivlerinden gelen bu siyah-beyaz filmler (Agfa filmlerine göre Kur'an), metin tarihi alanında yapılan faaliyetlerin başlangıç noktası olarak görülebilir. Şu ana kadar *Corpus Coranicum* projesi kapsamında Gotthelf-Bergsträßer Arşivleri büyük oranda dijital ortama aktarılmış ve çok sayıda malzeme de projenin internet sayfasında yayımlanmıştır. Bu arada Londra (MS. Or. 2165, British Library, London)⁵¹ ve ayrıca Saint Petersburg⁵² el yazmaları gibi erken tarihe ilişkin daha fazla metin kayıtları olduğu bilinmektedir. 1972 yılında Yemen'de Şan'a Ulu Camii'nin çatısında bulunan Kur'an el yazmaları belki de bu alana ilişkin en önemli keşif olarak görülebilir. Bu keşif dikey formatta ve *hicāzī* yazıyla yazılmış her biri 20-30 folyo olan el yazma 3 büyük parçadan (DAM 01.25.1, DAM 01.27.1, DAM 01.29.1) oluşmaktadır. Aralarında DAM 01.27.1, *palimpsest*⁵³ olmasından dolayı, bu yazmaların en önemlisi olarak görülebilir. Üstteki metin (*upper layer*) François Déroche tarafından önerilen paleografik tipolojiye göre muhtemelen 700 ve 750 yılları arasında

⁵⁰ Arthur Jeffery, *The Qur'an as Scripture* (New York: Books for Libraries, 1980), s.103; Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, s.24; Gerd-R. Puin, "Observations on Early Qur'an Manuscripts in Şan'a," Stephan Wild (ed.), *The Qur'an as Text* (Leiden, New York, Köln: E.J. Brill, 1996), s.106.

⁵¹ Bu el yazma üzerinde Michael Marx, Keith Small ve Alba Fedeli tarafından bir çalışma hazırlanmaktadır. Bu eser Brill tarafından F. Déroche, M. Marx, A. Neuwirth, C. Robin editörlüğünde çıkacak olan yeni bir seride yer alacaktır. Bu seri *Documenta Coranica* adıyla yayımlanacaktır. "Coranica" DFG-ANR projesi Berlin ve Paris Bilimler Akademisi tarafından desteklenmektedir. "Coranica" projesi kapsamında ve David Kiltz'in editörlüğünde hazırlanan *Glossarium Coranicum* Kur'an'da bulunan yabancı kelimelerin (*ğarīb* ve *mu'arrab*) analizini yapmaktadır.

⁵² François Déroche, *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'Islam: le codex Parisino-Petropolitanus* (Leiden: Brill, 2009).

⁵³ Üzerindeki yazı silinerek başka bir yazının yazılmış olduğu parşömene verilen isimdir.

geç dönem *hicāzī* yazıyla yazılmış bir Kur'an mushafıdır.⁵⁴ Alttaki silinmiş metin (*lower layer*) de el yazma bir Kur'an'dır ve yer yer İslam kaynaklarında yer alan bazı kıraat farklılıklarına paralel metinler içermektedir.⁵⁵ Örneğin Meryem suresi 19. ayetin kıraat farklılıkları, alttaki silinmiş metinde (*lower layer*) net bir şekilde görülmektedir.⁵⁶ *Palimpsest* parşömindeki bu çok fazla kaligrafik olmayan *hicāzī* Arapça metin, Kur'an'ın elde mevcut olan bu uzunluktaki en eski metinsel şahidi olarak görüldüğü için, bu metnin akademik olsun olmasın tüm çevrelerce ulaşılabilir olması önemli görülmüştür. Bu amaçla *Documenta Coranica*⁵⁷ projesi kapsamında alttaki silinmiş metnin (*lower layer*) tam bir grafik rekonstrüksiyonunun yayımlanması planlanmıştır.

Lesarten: Metnin Farklı Okuma Biçimleri

Şan'ā' *palimpsest* nüshasının alttaki silinmiş metninde görülen kıraatler, Kur'an'ın metin tarihine ilişkin ikinci bir külliyata işaret etmektedir: Kıraat veya farklı okuma biçimleri. Potsdam araştırma grubu, ilk beş yüzyılda yazılan en erken kaynaklara dayanarak metnin farklı okunuş biçimlerini toplamak ve sergilemek üzere bir veritabanı oluşturmuştur. Çok sayıdaki farklı okuma tarzları arasında (*kırā'āt*) *idğām*, *hareke* ve *imāle* farklılıklarından başka okuma biçimleri sunan kıraatler seçilmiştir. Metnin tarihi ile ilgili olmasından dolayı veritabanı, Latince adıyla *Varia Lectiones Coranicae* (Kur'an'ın Farklı Kıraatleri), ilgili fonolojik farklılıklardan dolayı anlam değişikliklerine sebep olabilecek kıraatler üzerine odaklanmıştır. Ayrıca en eski el yazmaları veri tabanında olduğu gibi, ilgili materyalin dokümantasyon örneği için elektronik bir yapı seçilmiştir. Buradaki odak noktası metin tarihi ile ilgili bilimsel bir tartışma geliştirmek ve böylece ulaşılabilir ve şeffaf bir dokümantasyon oluşturmaktır. İslam bilim geleneğinde grafik-bilgi yerine ses-bilgisinin nakledilmiş olmasından dolayı

⁵⁴ Déroche, *Le manuscrits du Coran: Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1983).

⁵⁵ Alttaki silinmiş metin ile ilgili olarak yapılmış analizler için bkz. Behnam Sadeghi & Mohsen Gouderzi, "Şan'ā' 1 and the Origins of the Qur'an," *Der Islam* 87:1-2 (2012), ss.1-129; Alba Fedeli, "Early Evidences of Variant Readings in Qur'anic Manuscripts," Karl-Heinz Ohlig & Gerd-R. Puin (ed.), *Die dunklen Anfänge: Neue Forschungen zur Entstehung und frühen Geschichte des Islam* (Berlin: Verlag Hans Schiler, 2006) içinde, ss.298-299; Elisabeth Puin, "Ein früher Koranpalimpsest aus Şan'ā' (DAM 01-27.1). Teil III: Ein nicht-utmanischer Koran," Markus Groß ve Karl-Heinz Ohlig (ed.), *Die Entstehung einer Weltreligion, c.1, Von der koranischen Bewegung zum Frühislam* (Berlin: Schiler, 2010) içinde, ss.233-305.

⁵⁶ Bu çalışma Hadiya Gurtmann tarafından tamamlanmak üzeredir. Gurtmann, bir süre *Corpus Coranicum* projesinde çalışmıştır. Halen Hamburg Üniversitesi, Centre for the Study of Manuscript Cultures bünyesinde çalışmaktadır. Bkz. manuscript-cultures.uni-hamburg.de/mom/2012_01_mom.html (10.12.2012).

⁵⁷ Bkz. coranica.de (F. Déroche, M. Marx, A. Neuwirth, C. Robin, DFG-ANR-Projekt "Coranica").

Arap alfabesi kullanılmamış, Latin alfabesi transliterasyonu tercih edilmiştir. Ünsüz ve ünlü sesler için ardışık işaretler kullanarak oluşturulan bu şekilde bir fonolojik transliterasyon, Batılı çevrelere Müslümanların metin kritiğine ilişkin zengin külliyyatına daha kolay erişim imkanı sağlamaktadır. Araştırma grubu tarafından takip edilen bu belgeleme yaklaşımında kaynaklar kronolojik olarak ekranda görünmektedir.⁵⁸ Örneğin *Corpus Coranicum* projesi veritabanında Meryem suresi 19. ayetin kıraatleri şu şekilde yer almaktadır:⁵⁹

Kaynak	Ķârî	Ayet								
Kur'an-ı Kerim, Kahire Baskısı	'Âşım-Hafş	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-ehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	Nāfi'									
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	Kālûn	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-ehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	Varş	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-yehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	İbn Keşîr	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-ehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	Ebü 'Amr	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-yehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	İbn 'Amir	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-ehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	'Âşım	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-ehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
ed-Dānî, <i>et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'</i>	Ħamza	kâle	innemâ	ene	rasûlu	rabbiki	li-ehebe	leki	gulâmen	zekiyyen
İbn Mucâhid, <i>Kitâbu's-Seb'a</i>	Kālûn						li-yehebe			
ez-Zeccâc, <i>Ma'âni</i>	Varş									
İbn Ħâlaveyh, <i>Muĥtaşar</i>	Ebü 'Amr						li-nehebe			
ez-Zemaşşerî, <i>el-Keşşâf</i>	Ebü 'Amr						emeranî en ehebe			
Ebü Ħayyân, <i>el-Bahrü'l-Muĥîf</i>	bilinmeyen						emeranî en ehebe			
	bilinmeyen						emeranî en ehebe			

Tarihsel Bağlam

Kur'an metnini anlamada tarihî bağlamın önemine ilişkin metot ve bilimsel yaklaşım üzerine birkaç söz söylemek gerekmektedir. Makalenin ikinci bölümünde proje araştırmacıları Kur'an'ın çevresindeki anlam dünyasını ortaya çıkarma yaklaşımını benimseyen bazı örnek metinler vermişlerdir. 'Çevre' ile Peygamber mesajının muhataplarının içinde yaşadığı kültürel, dinî, maddi ve politik dünyayı anlamaktayız. Kur'an metni zaman, mekân ve şartlara ilişkin ayrıntılı bir anlatı sunmadığından, *sîre* literatürü ve metnin açıklamasına referansta bulunan ve ne zaman, nerede ve

⁵⁸ Ed-Dānî'nin *et-Teysîr fî Ķirâ'ati's-Seb'* ve İbn Mucâhid'in *Kitâbu's-Seb'a* eserleri kronolojik sıralamanın dışındadır.

⁵⁹ www.corpuscoranicum.de/lesarten/index/sure/19/vers/19? (10.12.2012).

hangi şartlarda sorularına cevap sunan diğer metinler de kullanılmaktadır. Tarih bilimi açısından tarihsel bilgi ile hagiografiyi birbirinden ayırt etmek zordur. Projenin araştırma grubu, Geç Antik Dönem (*Late Antiquity*) dünyasına ait kaynakların, bazı durumlarda Peygamber mesajının muhatabı olan Mekke ve Medine’de yaşayan halkın arkaplanını aydınlatmada yardımcı olabileceğini düşünmüştür. Bu alanda İslam tefsir literatüründen daha fazla istifade etmek arzulanmaktadır. Ancak ekonomik sebeplerden dolayı, yani projenin araştırmacı kapasitesinin sınırlı olmasından dolayı temel odak Süryanice, İbranice, Yunanca, Antik Etiyopya kültürüne ait (Ge’ez) kaynaklar ve ayrıca İslam öncesi Arap şiirine atıflar üzerine kurulmuştur.

Bu metodolojik tercihi anlamak için, Peygamber döneminde Arabistan ile ilgili özet bir çerçeve sunmak faydalı olacaktır. Arkeolojik araştırmalar sonucunda Arabistan yarımadası İslam’dan hemen hemen 1500 yıl öncesinde yazının ve alfabenin kullanıldığı kültürel bir alan olarak tanımlanabilir. Yarımada’nın güney ve batı bölgelerinde, bir alfabe geleneği bulunmaktadır. Antik Güney Arabistan alfabesi, daha çok bölgedeki yerleşik kültür tarafından konuşulan Sami dilleri (*Minaeic, Hadramatic, Sabaean*) için kullanılmıştır. Yarımada’nın güneyinde birçok yazıt (anıtsal yazıtlar ve grafiti) bulunmuştur. Bunların çoğu MÖ 1. yüzyılın başlangıcından 6. yüzyılın son on yıllarına (en son yazıt *Sabaean* dilinde yazılmıştır) kadar uzanan bir zamanla tarihlendirilmektedir. Suriye’den başlayıp, Ürdün’ü geçerek Suudi Arabistan’ın Kuzey kısımlarına ulaşan bölgede Antik Kuzey Arabistan dilinde on binlerce yazıt (*Safaitic, Tsamudic, Hasaitic*) ve grafiti olduğu bilinmektedir. Kuzey Arabistan’daki yazıtları tarihlendirmek bazen zor olmaktadır. Bu yazıtlar neredeyse MÖ ilk bin yılın ortasından MS 4. veya 5. yüzyıla kadar bin yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Aramice alfabeyi kullanarak yazılan Nabatça yazıtlar yarımada’nın kuzeybatı kısmına yayılmıştır. Son yıllarda yapılan keşifler⁶⁰ Arapça alfabenin gerçekten geç dönem Nabatça alfabeden çıkmış olduğuna ilişkin yeni deliller sunmaktadır. Harflerin şekilleri ve birbirleriyle bağlantıları ve ayrıca fonetik işaretler Arapça alfabenin geç dönem Nabatça bitişik el yazısından türediği teorisini desteklemektedir.⁶¹ Yine de Arapça olarak tanımlanabilecek bir yazıyla

⁶⁰ Bkz. Laila Nehmé, “A Glimpse of the Development of the Nabataean Script into Arabic Based on Old and New Epigraphic Material,” M.C.A. McDonald (ed.), *The Development of Arabic as a Written Language*, Supplement to the Proceedings of the Seminar for Arabian Studies; 40 (Oxford: Archaeopress, 2010) içinde, ss.47-88.

⁶¹ Bkz. Marx, “Writing Systems and Languages of Arabia: A Tour,” Ute Franke & Joachim Gierlich (ed.), *Roads of Arabia* (Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, 2011) içinde, s.191.

yazılmış İslam öncesi döneme ait altı adet yazıtın (Ummu'l-Cimāl, Zebed, Cebel Useys vd.) Suriye ve Ürdün gibi daha kuzeydeki bölgelerde ortaya çıkmış olması açıklanamamaktadır.⁶²

Texte aus der Umwelt des Korans: Kur'an'ın Çevresinden Metinler

“Kur'an'ın Çevresinden Metinler” veritabanı, Geç Antik Dönem ile Kur'an araştırmalarını içeren disiplinler arasında köprü kurma görevi görmektedir. Modüle, Eski Ahit araştırmaları konusunda Antik Yakın Doğu'ya ait kitabiyatın toplandığı referans bir eser olan *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments*⁶³ adlı çalışmadan mülhem bu isim verilmiştir. Bu projede Geç Antik Döneme ait kaynaklar bir veritabanında toplanmıştır. Bu kayıtlar Kur'an ayetlerinin bağlamlarını anlamada muhtemel ilgili metinler olarak düzenlenmiştir.⁶⁴ Orijinal metin orijinal dilinde ve alfabesinde verilmiş;⁶⁵ orijinal metnin bulunduğu referans ve ikincil literatür ile ilgili veriler zikredilmiş ve ayrıca orijinal metin ile Kur'an ayetleri arasındaki ilişki hakkında kısa bir yorum sunulmuştur.

Dolayısıyla “Kur'an'ın Çevresinden Metinler” veritabanı, bağlamlar ve farklılıklar üzerine daha kesin bir fikir elde etmeyi kolaylaştırarak kaynaklardan pasajlar vermeyi amaçlamaktadır. Veritabanına binin üzerinde madde girişi yapılmış olmasına rağmen şu ana kadar yaklaşık olarak üç yüz madde girişine <corpuscoranicum.de/kontexte>internet adresinden erişilebilmektedir. Makalenin ikinci bölümünde yer alan örnekler, Kur'an'la bu yaklaşım dolayısıyla bağlantısı kurulan çok farklı gelenekler hakkında genel bir bakış açısı sunabilir. Çalışma programı açısından projenin araştırmacıları iki şekilde çalışmışlardır: (1) Bir grup Kur'an ayetini veya bir ayeti açıklamak için, ikincil literatürü araştırarak, Geç Antik Döneme ait bir metnin yer aldığı eserde bulunan pasajın orijinal dilinde veritabanına girişini yapmak. Burada aslında veritabanı daha önceki çalışmaların sonuçları bakımından özlü bir kayıt sunmaktadır. Madde girişleri her zaman ikincil literatüre referansları içermektedir ve aslında her bir kayıt, veritabanında sunulan Geç Antik Döneme ait metnin daha önceki çalışmalardayken aldığı anlamına gelmektedir. Örneğin Abraham Geiger, Joseph Horowitz, Heinrich

⁶² 2010 yılında Louvre'da sergilenmeye başlayan ve 2012 yılında da Berlin'de sergilenen “Roads of Arabia” ile Arabistan'ın komşu bölgelerle kültürel değişimini ve eserleri belgeleyen arkeolojik keşifler geniş çapta halk tarafından ilk kez resmi bir Suudi sergisinde görülmüş oldu. Bkz. Franke & Gierlich (ed.), *Roads of Arabia*.

⁶³ Bkz. Bauer ve diğerleri (ed.), *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments*, c.1-6 (Gütersloh: Gütersloher Verlag, 2004-2011).

⁶⁴ Bkz. Marx, “Ein Forschungsvorhaben in der Tradition der Wissenschaft des Judentums,” Dirk Hartwig ve diğerleri (ed.), *Im vollen Licht der Geschichte* içinde, ss.41-53.

⁶⁵ Farklı dilleri görebilmek için projenin web sayfasında “Coranica” ismiyle bir font yer almaktadır.

Speyer, Tor Andrae (ö.1947), August Fischer, Wilhelm Rudolph (ö.1987), Toshihiko Izutsu (ö.1993), Johann-Dietrich Thyen, David Brady, Gabriel S. Reynolds, Edmund Beck, Christian Robin, Mohammed Maraçten ve Mehmet Paçacı'nın⁶⁶ çalışmaları büyük oranda elekten geçirilmiş ve "bulgular", daha doğrusu öneriler, orijinal dilde verilmiştir. (2) Süryanice literatür alanında ise farklı bir teknik kullanılmıştır. Proje araştırmacılarından David Kiltz ve Yousef Kouriyhe, Afrem Süryanî (ö.373), Mor Yakub Suruçlu (ö.521) ve Mor Filoksinos (ö.523) tarafından yazılan orijinal Süryanice kaynakları, Süryanice Yeni Ahit tercümesini ve diğçer eserleri incelemişler ve eskatoloji, cennet, cehennem, kozmoloji, erdemler, ibadet ve daha birçok konuda Süryanice metni veritabanına eklemişlerdir. Yakın dönemde Etiyopya kültürüne ait çalışmalar alanında araştırmacı Veronika Roth, kozmolojik âlem gibi edebî unsurları zikrettikleri görülen *Apocalypse of Henoch* ve *Book of Jubilees* üzerine araştırmalar yapmıştır. Bu edebî unsurlar Kur'an'ın nüzul ortamında bilinebilmekteydi.

Sonuç

Corpus Coranicum projesi, Kur'an el yazmalarına dayalı olarak yapılan bir Kur'an araştırmasıdır. Bu proje Kur'an'ın teolojik açıklamasından ziyade Kur'an metninin ve mushafların gelişimini anlamak için geliştirilmiş tarihî bir yaklaşıma sahiptir. Böylece Kur'an'ın ilk muhataplarının nasıl bir kültür havzası içinde bulunduğunun ve nasıl bir anlam dünyasına sahip olduğunun ortaya çıkarılması ve Kur'an ile ilgili bütün dokümanların sistematik olarak ve araştırmacılar tarafından ulaşılabilir şekilde bir araya getirilmesi amaçlanmaktadır. Projenin üç temel modülü bulunmaktadır:

I. Modül 1 (*Textdocumentation*), bütün Kur'an el yazmalarını (*Manuscripta Coranica*) ve kıraat farklılıklarını (*Variae Lectiones Coranicae*) kayıt altına almaktadır. Böylece el yazmaları ve kıraatler karşılaştırılabilmektedir.

II. Modül 2 (*Texte aus der Umwelt des Korans*), Kur'an'ın tarihî arkaplanını anlamak için Kur'an'ın nazil olduğu ortamın metinsel ve metinlerarası bağlamlarını incelemektedir.

⁶⁶ Bkz. Mehmet Paçacı, "De Ki Allah 'Bir'dir: aħad'/eħād: Sami Dini Geleneği Perspektifinden İhlas Sûresi'nin Bir Tefsiri Denemesi," Paçacı, *Kur'an ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000) içinde, ss.155-184.

www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/112/vers/1 (10.12.2012)

www.corpuscoranicum.de/kontexte/index?sure=112&vers=2&anzeigen=Anzeigen (10.12.2012)

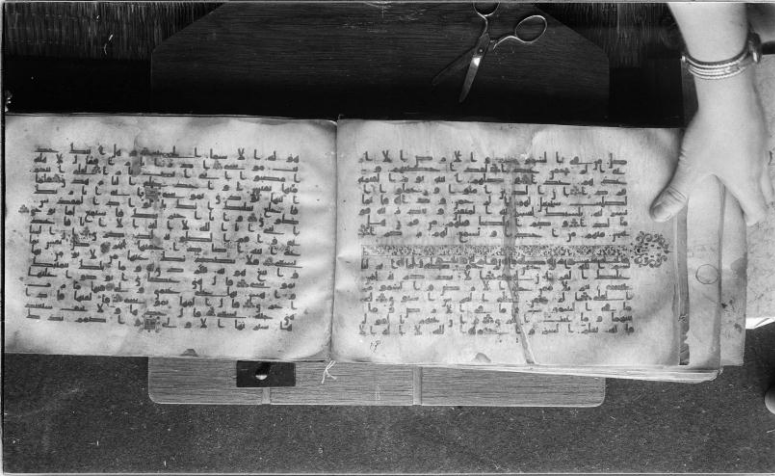
www.corpuscoranicum.de/kontexte/index?sure=112&vers=3&anzeigen=Anzeigen (10.12.2012)

III. Modül 3 (*Kommentar*), Kur'an'ın yapısını ve linguistik özelliklerini daha iyi anlayabilmek için metninart-zamanlı (diyakronik)yorumunu yapmaktadır.

Sahabenin ve Mekke ve Medine'de bulunan diğer muhatapların kültürel arkaplanına ilişkin bilgimizin çok sınırlı olmasından dolayı belgeleme yaklaşımının büyük oranda tartışmaya açık olduğu doğrudur. Kur'an ayetlerini Geç Antik Döneme ait kaynaklar arkaplanıyla okuma ve şu ana kadar projede toplanan malzeme, Kur'an'ın oldukça ilginç derecede metinlerarasılık (*intertextuality*) gösterdiğini görmemize izin vermektedir. Veritabanında yer alan metinleri Kur'an ayetleri ile karşılaştırdığımız zaman farklılıkları ve ortak unsurları her zaman gözlemleyebilirsiniz. Ortak unsurlar (bugünkü Batı) Avrupa kültürünün de büyük oranda borçlu olduğu Geç Antik Döneme işaret ederken farklılıklar genellikle Kur'an mesajının sahip olduğu "yeni unsur" daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Tarih bilimi açısından, Peygamber Muhammed'in mesajı Batı Arabistan bağlamında bulunmaktadır. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften bünyesinde çalışan bu küçük araştırma grubunun Arap araştırmaları, Sami dilleri, Etiyopya kültürüne ait araştırmalar, Arkeoloji, Süryanice çalışmalar, Rabbînik literatür, Kilise tarihi vs. arasında değişen çok sayıda disiplini ele almak zorunda olmaları bazen oldukça güç olsa da Kur'an araştırmaları böyle bir yaklaşımı hak etmektedir. Metnin anlaşılması için çok önemli olan ve halihazırda birçok unsur hala tartışmaya açık olan 'tarihî çevre' konusunun, Avrupa ve Orta Doğu'da bulunan kurumlarla ve bilim insanları ile işbirliğinin geliştirilmesiyle kendi müfredatına sahip yeni bir disiplin haline gelebileceği umulmaktadır.

Resim 1. © Gotthelf-Bergsträber-Arşivi, Bayerische Akademie der Wissenschaften (Münih) Kahire’de (muhtemelen İslam Müzesinin camında) Gotthelf Bergsträber tarafından çekilen anıtsal bir Kur’an sayfasının (22/el-Hacc:72) fotoğrafı.

Resim 2. © Gotthelf-Bergsträber-Arşivi, Bayerische Akademie der Wissenschaften (Münih)

O zamanlar Meknes’de (Fas) Şeyh ‘Abdurrahmān Zīdān’ın özel kütüphanesinde bulunan, *kūfî* yazıyla yazılmış, *Ṭā-hā* suresinin baş kısmının açık olduğu ve Otto Pretzl tarafından 1934 yılında çekilmiş anıtsal bir Kur’an mushafının fotoğrafı.

2. Bölüm: Corpus-Coranicum Projesinden Örnek Metinler

Kur'an'ın Çevresinden Metinler (*Texte aus der Umwelt des Korans*)

Bu modül, Kur'an'ın 'entelektüel' çevresini yani nazil olduğu zamanın sosyal, dinî ve edebî durumunu araştırmaktadır. Bu araştırma *Corpus Coranicum* projesi kapsamında Kur'an'ın çevresinden metinler anlamında "Texte aus der Umwelt des Korans" (TUK) şeklinde adlandırılmıştır. Bu metinler Kur'an ile paralel olan veya Kur'an'da zikredilen ya daha eski gelenekleri ya da neredeyse çağdaş (*Late Antique*) fikirleri ve söylemleri içermektedir. Bu da bizim Kur'an'ın ilk muhataplarının kültürel ufku ve arkaplanını anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Bu bölümde sunulan metinler MÖ 2000+ yılından Kur'an'ın nazil olmasından hemen önceki döneme kadar geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Orta Doğu'ya ait kozmolojik (örn. yedi cennet, cehennem yedi kapısı) ve ahlakî ilkeler (örn. ticarete doğru tartmak) gibi belli kavramların tarihini (*longue durée*) örneklendirmek için en eski metinler seçilmiştir. Daha geç metinler teolojik görüşleri, konuları ve aynı zamanda tarihî bağlamı içermektedir. Şu ana kadar 1000'in üzerinde farklı metin veri tabanında yer almaktadır. Bunların yaklaşık olarak üçte biri *online* olarak yayımlanmıştır. Bu bölümde *online* yayımlanmış madde girişlerinden seçilen örnek metinler, orijinal dillerinin alfabetik sırasına göre tercümeleri ile birlikte sunulacak, benzerlikler ve farklılıklar açıklanacaktır.⁶⁷

I. Akatça

83/el-Mu'afaffin:1-11⁶⁸

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ (۱) الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ (۲) وَإِذَا كَالُواهُمْ أَوْ وَزَنُواهُمْ
يُخْسِرُونَ (۳) أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ (۴) لِيَوْمٍ عَظِيمٍ (۵) يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ (۶) كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفَجَارِ لَفِي سِجِّينٍ (۷) وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ (۸) كِتَابٌ مَّرْقُومٌ (۹) وَيَلْلُ
يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ (۱۰) الَّذِينَ يُكْذِبُونَ بَيِّنَاتٍ (۱۱)

¹Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline. ²Onlar insanlardan (bir şey) alıp ölçtükleri zaman, tam ölçerler. ³Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp, yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar. ^{4,5,6}Onlar büyük bir gün,

⁶⁷ Kur'an tercümeleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mealinden alınmıştır: *Kur'an-ı Kerim Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2001).

⁶⁸ İlgili diğer ayetler için bkz. 55/er-Rahmân:7-9; 26/eş-Şu'arâ':181-183; 17/el-İsrâ':35; 11/Hüd:84-85; 7/el-A'râf:85; 6/el-En'âm:152.

insanların âlemlerin Rabbinin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? ⁷Hayır! Günahkârların yazısı muhakkak *siccîndedir*. ⁸*Siccîn*in ne olduğunu sen ne bileceksin. ⁹O, yazılmış bir kitaptır. ^{10, 11}O gün yalanlayanların, hesap ve ceza gününü yalanlayanların vay haline!

Šamaš-İlahisi, 107-111

107 *šābit zibānīti ēpiš šilipti*

108 *muštennū abayān kīsi u [...] ušappal*

109 *uštakazzab ana nēmelim-ma uḫallaq kīsa*

110 *ša kīni šābit zibānīti ma'da [...]*

111 *mimma šumšu ma'di qīšāssu* (Lambert, 1960)

107 He who uses the scale and cheats

108 changing [the weights] for his own pocket and [...] reduces

109 he deceives only himself about his gain and will loose his profit

110 but he who uses the scale justly, much [...]

111 of all things plentiful is his portion. (Terc. David Kiltz)

MÖ ilk bin yılın ilk yarısında yazılmış olan yukarıdaki metin Šamaš'a sunulan bir Eski Mezopotamya ilahisidir ve yanlış/eksik tartmanın ilahi yaptırımlarının uzun bir tarihi olduğunu göstermektedir. Erken dönem Mezopotamya'da Šamaš ilahi hakim/yargıç olarak işleve sahiptir. Šamaš herşeyi görür ve hiçbir şey ondan gizli değildir. Šamaš, bu metinde tartıyı çıkarlarına göre yönlendiren kişi örneğinde olduğu gibi, hilekârlığı cezalandırır. Bu anlamda metinde *Šamaš dayyān šamē u eršetī dayyān mīti u balāṭi atāma* (Šamaš, Sen gökyüzünün ve yeryüzünün hâkimisin (*dayyān*), Sen ölünün ve dirinin hâkimisin) ifadesi yer almaktadır. Mezopotamya'da bulunan gelenekten farklı olarak, Kur'an'da ilgili teolojik görüş tam bir monoteistik bağlamda yer almaktadır. Her iki metin bu cezanın ne zaman gerçekleşeceği konusunda da farklılık göstermektedir. Akatça metin kişinin bu dünyadaki hayatında bir ödül veya cezadan bahsederken Kur'an ödül ve cezanın ahirette olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁹

⁶⁹ David Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/83/vers/1?intertext=861 (10.12.2012).

II. Aramice

1/el-Fātiḥa:1⁷⁰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (١)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Tell Feheriye Kitabesi

¹dmwt' zy hdys'y zy šm qdm hddskn ²gwgl šmyn w'rq mhnHt 'sr wntn r'y
³wmšqy lmt kln wntn šlh w'dqwr ⁴l'lhyn klm 'ḥwh gwgl nhr klm m'dn ⁵mt
kln 'lh rḥmn zy tšlwth ṭbh ysb ⁶skn mr' rb mr' hdys'y mlk gwzn br
⁷ssnwry mlk gwzn lḥyy nbšh wlm'rk ywmwh ⁸wlkbr šnwh wlšlm byth
wlšlm zr'h wlšlm ⁹nšwh wlmld mrq mnh wlmšm' tšlwth wl ¹⁰mlqḥ 'mrt
pmh knn wyhb lh wmn 'ḥr kn ¹¹ybl lknnh ḥds wšmyn lšm bh wzy yld šmy
mnh ¹²wyšym šmh hdd gbr lhwy qblh (Muraoka, 1983)

¹The statue of Haddu-Yith'ī, which he set up before Hadad of Sikan,
²(canal-) controller of the heaven and the earth, one who brings down
wealth and provides pasture and ³watering-place to all area(s) and provides
a basket and an *adagarru*-container ⁴to all gods his brothers, (canal-)
controller of all river(s) ⁵who enriches all land(s), **a merciful god, who
delights in prayer** (addressed to him) [Healey: the Merciful God, to whom
it is good to address prayer], one who dwells in ⁶Sikan, a great lord, (his)
lord, Had-Yith'ī, ruler of Gozan, son of ⁷Sas-Nuri, ruler of Gozan for the
sustaining of his life and for the prolonging of his days ⁸and for the
multiplying of his years and for the protection of his household and for the
protection of his offspring and for the protection of ⁹his men and for the
averting of illness from him and for the hearkening to his prayer and for
¹⁰the taking of the words of his mouth he established (it) and dedicated (it)
to him, and whoever ¹¹should shift (it) hereafter, let him establish it anew
and put my name thereupon and whoever should remove may name
therefrom ¹²and put his name (instead), may Hadad the warrior be his
adversary. (Terc. Muraoka, 1983, 82-83)

⁷⁰İlgili diğer ayetler için bkz. 78/en-Nebe':38, 37; 67/el-Mulk:29, 20, 19, 3; 59/el-Ḥaşr:22; 55/er-Raḥmān:1; 50/Kāf:33; 43/ez-Zuḥruf:81, 45, 36, 33, 20, 19, 17; 41/Fuṣṣilet:2; 36/Yā-Sīn:52, 23, 15, 11; 27/en-Neml:30; 25/el-Furkān:63, 60, 59, 26; 26/eş-Şu'arā':5; 21/el-Enbiyā':112, 42, 36, 26; 20/Tā-hā:108, 109, 90, 5; 19/Meryem:96, 93, 92, 91, 88, 87, 85, 78, 75, 69, 61, 58, 45, 44, 26, 18; 17/el-İsrā':110; 13/er-Ra'd:30; 2/el-Bakara:163; 1/el-Fātiḥa:3.

İki dilli (Asurca ve Aramice) Tell Feheriye (veya *tall faḥariyya*) kitabesi *rahmān*, daha doğrusu *RḤMN* kelimesinin kullanımı bakımından en eski kanıttır. Kitabe yaklaşık olarak MÖ 9. yüzyılla tarihlendirilmektedir. *Rahmān* bu kitabede Akatça *rēmēnū* ve Neo-Asurca LIDú şeklinde yazılan *rēmē’ū* ile paralel olarak kullanılmaktadır. Her iki formda kelime, prototip formu olan **rahm-ān-ī-u* şekline ulaşmaktadır. Kelime Akatça’da ilahi bir sıfat olarak kullanılır.⁷¹ Aramice form, genellikle Kuzey Suriye kitabelerinde, örneğin Palmira’da tanrı ‘*Azīzū*’nun sıfatı olarak görülmektedir. Eski Güney Arabistan dilinin konuşulduğu Arabistan Yarımadası’nın güneyinde de kelime *rahmānān* formuyla yaygındır. Bu bölgede *rahmānān* Yahudi, Hıristiyan ve diğer belirsiz monoteistik bağlamlarda tek (monoteistik) Tanrı’nın baskın ismidir. *Rahmānān* (Antik Güney Arabistan Dili) veya *er-Rahmān* monoteistik bağlamda tanrının ‘özel isim’lerinden biri olarak kullanılır. Bu kullanım Kur’an’da da bulunmaktadır: örneğin, el-İsrā’ suresi (17:110) ve Meryem suresi (19:18, 26, 44, 45, 58, 61, 69, 75, 78, 85, 87, 88, 91, 92, 93 ve 96); ayrıca 20, 21, 25, 26, 36, 43, 50, 55, 67 ve 78. surelerde de geçmektedir. Burada *er-Rahmān*, *Allāh*’ın sıfatı ve *er-Rahīm* ile birlikte bir terkip olmaktan ziyade daha çok özel isim olarak kullanılmıştır. Nöldeke’ye göre, yukarıda zikredilen sureleri orta Mekkî sureler olarak sınıflandırmak gerekmektedir. İslam geleneği Peygamber Muhammed’in çağdaşları olan “sahte” peygamberler Museylime ve el-Esved’in de *er-Rahmān* kelimesini tek başına kullandıklarını aktarmaktadır.

Arap kültürünün dışında Yahudi geleneğinde *rahmān* kelimesini Targum’da sıfat olarak –örneğin *rahūm* kelimesinin İbranice tercümesi olarak– ve ayrıca yukarıda belirtildiği gibi ‘pagan’ kitabelerinde bulmaktayız. Rabinik literatürde *Rahmān* (*Rahamānā*) yaygın bir kullanıma sahiptir ve Tanrı’nın diğer sıfatlarının yerini alır. Benzer şekilde Hıristiyan-Süryanice metinlerde, örneğin Mor Afrem Süryanî, Mor Yakub Suruçlu ve diğer yazarlarda, *rahmānā* kelimesini Tanrı’nın sıfatı olarak görmekteyiz. Bu ifade İsa’nın sıfatı olarak da kullanılmıştır. Ancak orijinal Süryanice form olan *mraḥmānā* daha yaygın bir kullanımdır. N. Nebes, Peşitta’da

⁷¹ Bkz. *The Assyrian Dictionary (CAD)*, Ignace J. Gelb ve diğerleri (ed.) (Chicago: The Oriental Institute, 1964-); Bruno Meissner, *Akkadisches Handwörterbuch (AHW)* (Wiesbaden: Harrassowitz, 1965-1981) sözlüklerinde ilgili maddeler. Ayrıca bkz. John Healey, “The Kindly and Merciful God: On Some Semitic Divine Epithets,” Manfred Dietrich ve Ingo Kottsieper (ed.), *Und Mose schrieb dieses Lied auf: Studien zum Alten Testament und zum alten Orient: Festschrift für Oswald Loretz zur Vollendung seines 70. Lebensjahres mit Beiträgen von Freunden, Schülern und Kollegen* (Münster: Ugarit-Verlag, 1998) içinde, s.352vd.

sadece *mraḥḥmānā* ve *raḥmtānā* formlarının geçtiğini ifade etmektedir.⁷² Nebes, *raḥmānā* ifadesinin sadece Afrem Süryani'nin yazılarında olduğu konusunda yanlış bir iddiada bulunan Geiger'e atıfta bulunmaktadır. Greenfield, Suriye'de *raḥmānā* kelimesinin yer aldığı 'pagan' yazıtlardan birçok örneği sunduktan ve kelimenin Yahudilik'teki kullanımını tartıştıktan sonra şöyle bir iddiada bulunmaktadır: "Süryanî yazarlar genel olarak *raḥman* kelimesinin sıfat olarak kullanımından çekinmişlerdir."⁷³ Greenfield, "sözlüklere" atıfta bulunmakta ve bu durumun 'putperestlik'te (*paganism*) kullanılan bir sıfatı kullanmış olmaktan kaçınma amacıyla olup olmadığı konusunda spekülasyonda bulunmaktadır. Oysaki Süryanice kitabiyat *raḥmānā* kelimesinin, sözlüklerde bulunabilecek ve geleneksel olarak önceki çalışmalarda açıklanan kullanımlarından daha fazla kullanımı olduğunu doğrulamaktadır. Bununla ilgili olarak *Corpus Coranicum* projesinde birçok örnek bir araya getirilmiştir.⁷⁴ Yine de *mraḥḥmānā* formunun daha yaygın olduğu doğrudur. Ancak, bize göre, paganlarla ilişkisi dolayısıyla *raḥmānā* formunun kullanımının Süryani yazarlarca kasten terkedildiği düşüncesi kaynaklarda yer almamaktadır.

Sami dillerde *raḥmān(ā)* kelimesinin etimolojisine ilişkin burada bir açıklama yapmak uygun olacaktır. Bütün Sami dillerinde *r-h-m* kökü bulunmaktadır. Arapça'da bu kök ikinci harfi farklılaşan iki forma sahiptir: *raḥuma* 'yumuşak olmak, esnek olmak' ve *raḥima* 'bağışlayıcı vb. olmak.' Açıkça görüleceği gibi semantik olarak her iki form birbirine oldukça yakındır. Arapça'dan baktığımızda *r-h-m*'nin orijinal kök olduğu farz edilebilir. İbranice ve Aramice gibi kuzeybatı Sami dillerinde *ḥ* sesi *ḥ* olmaktadır (*ḥ* > *h*). O zaman bu durumda Arapça *raḥime*kuzeybatı Sami dillerinden alınmış bir form olabilir. Burada soru sadece bir kökün (*ḥ* sesiyle) mü yoksa iki farklı kökün(*h* veya *ḥ* sesiyle) mü olduğudur. Bu konuda Akatça bize bir cevap sunmaktadır. Kelimenin Babil lehçesinde *rēmu* ve Asurca'da *re'āmu*şeklindeki erken kullanımları kesinlikle *ḥ* sesine işaret etmektedir (Akatça'da *ḥ* kaybolmuş ve aynı zamanda *a* sesi, *e* sesine dönmüştür). Bu Akatça'nın proto-form olan **raḥāmu*'ya kadar geri gittiği anlamına gelmektedir. Diğer taraftan orijinal *ḥ* Akatça'da kaybolmuş

⁷²Norbert Nebes, "The Martyrs of Najrān and the End of the Himyar," Angelika Neuwirth, Nicolai Sinai & Michael Marx (eds.), *The Qur'ān in Context: Historical and Literary Investigations into the Qur'anic Milieu* (Leiden: Brill, 2010) içinde, s.37.

⁷³ Bkz. Jonas C. Greenfield, "From 'LH RḤMN to AL-RAḤMĀN: The Source of a Divine Epithet," Benjamin H. Hary, John L. Hayes & Fred Astren (ed.), *Judaism and Islam: Boundaries, Communication and Interaction: Essays in Honor of William M. Brinner* (Leiden: Brill, 2000) içinde, ss.381-394.

⁷⁴ Bu konudaki örneklerin tamamına yakını Yousef Kouriyhe tarafından ortaya çıkarılmıştır.

değildir. Çünkü eğer Akatça'da *h* orijinal olsaydı ***rahāmu* kelimesinin bulunması gerekirdi. Ancak Akatça'da bu kelime *h* sesiyle mevcut değildir. Arapça iki öğeli *r-h-m/ r-h-m* ise büyük ihtimalle bir 'kafiyeli kökler' durumudur. Bu durum hafif anlamsal (*semantic*) farklılıklara sahip, birbirine benzeyen ancak kökleri özdeş (*identical*) olmayan kelimeler için Sami dillerinde (ve diğer dillerde) görülmektedir. Bu durumda *r-h-m* kökü "Ortak Sami" olarak kabul edilmektedir. *Rahmān* formu yaklaşık olarak MÖ 9. yüzyılda Aramice dilinde ortaya çıkmıştır. Aramice-Akatça iki dilli Tell Feheriye kitabesinin bağlamı *RHMN* (yazıldığı gibi)'ın Akatça *rēmēnū*'dan bir *calque* (lafzî anlamın tercümesi yoluyla başka bir dilden ödünç alınan kelime) olduğunu düşündürmektedir. Akatça *rēmēnū* kelimesi yaygın olarak hem tanrıları hem de insanları tanımlayan bir sıfat olarak kullanılmaktadır.⁷⁵

Kısaca *rahmān* kelimesi uzun bir tarihe sahiptir. Muhtemelen Aramice'den (Akatça'dan bir *calque* olarak) başlayıp Orta Doğu'nun büyük kısmında bilinen bir kelime haline gelmiştir. 'Pagan' bağlamlarda kullanılmış olmasına ve Hıristiyan yazılarda ise daha az rastlanmasına rağmen özellikle Rabinik Yahudilik'te önemli bir kullanıma sahip olmuştur. Büyük ihtimalle buradan hareketle Yahudi özellikler gösteren Güney Arabistan monoteizmi tek tanrıyı tanımlayan bir yapıda kelimenin sonunda belirli tanımlık ekiyle birlikte (Arapça'da *lām-ı ta'rīflī* kullanımında olduğu gibi) bu kelimeyi kullanmıştır. Bu şekilde aynı bölgede tam Yahudi özelliklere sahip yazıtlarda⁷⁶ ve ayrıca Ebrehe'ye ait bir Hıristiyan yazıtta da kullanılmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere Kur'an'da⁷⁷ ve İslam öncesi şiirde de (örn. İmru'ul-*Qays* ve el-*A'sā*) bu kullanım bulunmaktadır. Ancak bu kelime, isim olması bakımından, Tanrı'nın en önemli ismi *Allāh*'ı dışarıda bırakmamakta; en azından İslamî gelenekte, *er-rahmān* kelimesi Tanrı'nın sıfatlarından biri olarak kalmaktadır. Yani nihai olarak en önemlisi olmasına rağmen bu kelime 'sadece' bir sıfattır.⁷⁸

⁷⁵ David Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/1/vers/1?intertext=607 (10.12.2012).

⁷⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. C.J. Robin, "Himyar et Israël," *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 148:2 (2004), ss.831-908.

⁷⁷ Özellikle bkz. 17/el-*İsrā'*:110.

⁷⁸ Etimolojik bir değerlendirme için bkz. Kiltz, "The Relationship between Arabic Allāh and Syriac Allāha," *Der Islam*88:1 (2011), ss.33-50.

III. Ge'ez (Etiyopyaca)

85/el-Burūc:22

في لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ (٢٢)

²²O korunmuş bir levhada (*Levh-i Mahfūz*'da)dır.

Enoch Kitabı, Astronomi Kitabı 81:1-2

ወይቤሊኒ፡ሄኖክ፡ነጻር፡መጽሐፈ፡ዘጸፍጸፈ፡ሰማይ፡ወአንብብ፡ዘጽሑፍ፡ዲቤሆሙ፡ወአእምር፡ከሉ።
ወነጻርኩ፡ከሉ፡በጸፍጸፈ፡ሰማይ፡ወአንብብኩ፡ከሉ፡ዘጽሑፍ፡ወአእምርኩ፡ከሉ፡ወአንብብከዋ፡
ለመጽሐፍ፡ወከሉ፡ዘጽሑፍ፡ውሰቴታ፡ከሉ፡ምግባርሙ፡ለሰብእ፡ወከሉ፡ውሉደ፡ዘሥጋ፡ዘዲባ፡
ምድር፡እስከ፡ትውልደ፡ዓለም። (Knibb, 1988)

¹And he said unto me: Observe, Enoch, these **heavenly tablets**, and read what is written thereon, and mark every individual fact. ²And I observed the **heavenly tablets**, and read everything which was written (thereon) and understood everything, and read the book of all the deeds of mankind, and of all the children of flesh that shall be upon the earth to the remotest generations. (Terc. Charles, 1912, 172-173)

Burūc suresinin 22. ayetinde geçen *levh-i mahfūz* ifadesi MÖ 3-1. yüzyıllara ait *Enoch Kitabı*'nda zikredilen ve hem 'kaydetme' hem de 'kader kitabı' anlamında kullanılan "semavi tabletler" (*şāfsāfa sāmay*) ifadesini anımsatmaktadır.⁷⁹ "Semavi tabletler" ifadesi Eski Ahit'in Jubilees kitabında da önemli bir yere sahiptir.⁸⁰

IV. İbranice

110/en-Naşr:1-3

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ (١) وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا (٢) فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا (٣)

¹Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde ve ²insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, ³Rabbine hamdederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlama dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir.

⁷⁹ Ayrıca krş. Henoch, 93:2, 103:2, 106:19.

⁸⁰ Veronika Roth, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/85/vers/22 (10.12.2012).

Zekeriya, 2:15-16

טוֹנְנֵי גוֹיִם רַבִּים אֶל-יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא, וְהָיוּ לִי לְעָם; וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָהּ--וַיְדַעַתְּ,
כִּי-יְהוָה צָבָאוֹת שָׁלַחנִי אֵלֶיךָ. טוֹנְנֵי חַל יְהוָה אֶת-יְהוּדָה חֶלְקוֹ, עַל אֲדַמַּת הַקִּדְשׁ;
וּבְחֶרְעוֹד, בִּירוּשָׁלַם. (Biblia Hebraica, 1990)

¹⁵And many nations shall join themselves to the LORD in that day, and shall be My people, and I will dwell in the midst of thee; and thou shalt know that the LORD of hosts hath sent me unto thee. ¹⁶And the LORD shall inherit Judah as His portion in the holy land, and shall choose Jerusalem again.

Eski Ahit'in Zekeriya kitabından alınan pasaj Tanrı'nın zaferini ve kullarına (nihai) “yardım”ını tanımlamaktadır. Aynı zamanda bu pasaj bize ne kadar insanın kendisini Allah'a bağlayacağını veya ‘bağlamakta olduğunu’ (*nilvû*) ve ‘O’nun’ kulu olacağını anlatmaktadır.⁸¹ Bu anlatım yukarıda verilen Kur’an ayetlerini hatırlatmaktadır. Bu ayetlerde (nihai) “yardım” veya Allah’ın zaferi, büyük oranda (*efvācen*) insan topluluklarının Allah’a [yaklaştıkları] veya “O’nun dinine girdikleri” anlatılmıştır. Eski Ahit insanların sevinmelerini emretmektedir (Zekeriya 2:14). Kur’an’da ise emir, hamdetmek ve bağışlanmayı istemekle ilgilidir (110:3 *fe-sebbih bi-ḥamdi rabbike ve-’stagfirhu...* “Rabbine hamederek tesbihte bulun ve O’ndan bağışlama dile!”). Ancak Eski Ahit ve Kur’an arasında göze çarpan farklılıklar da bulunmaktadır. Eski Ahit’te Tanrı mekanını özel bir yere kurmakta ve kulları arasında bulunmaktadır. Kur’an’da ise hiç bir mekan zikredilmemiştir. Manevi bir duruma yani dine “girenler” insanların kendileridir.⁸²

V. Minaeic (Eski Güney Arabistan Dili)

71/Nūḥ:23

وَقَالُوا لَا تَنْزُرَنَّ إِلَيْكُمْ وَلَا تَنْزُرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا (٢٣)

²³Şöyle dediler: “Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd’i, Suva’ı, Yeğus’u, Ye’uk’u ve Nesr’i hiç bırakmayın.”

⁸¹ Ayrıca bkz. Yeşaya, 2:2.

⁸² Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index?sure=110&vers=1&anzeigen=Anzeigen (10.12.2012).

Ḳaryat el-Fāv Yazıtı

- 1 Rgyd / bn / Qśm'l
- 2 w-Şfyn / bn / Mrd
- 3 ḡ-Dbr / śl'y / w-s=
- 4 qny / 'ttr / ḡ-Qb=
- 5 ḡ / **w-Wd^m** / Šhrⁿ /
- 6 sqnytⁿ / ḡt / '=
- 7 ḡḡ / 'hly-smn /
- 8 b-mqśm / b-Gntn (Robin, 2010)

- 1 Rugaid, son of Qasama 'l,
 - 2 and Şufyān, son of Murād
 - 3 Ḍū Dabr, have consecrated and giv-
 - 4 en <to the god> 'Aṭtar Ḍū Qab-
 - 5 ḡ and <to the god> **Waddum**Šahrān
 - 6 this sacrifice, ta-
 - 7 ken from their own wares
 - 8 from the market in the oasis [Gannatān]
- (Terc. M. Marx, C. Robin, bkz. *Roads of Arabia*, 186)

Allah'ın elçisi Nuh kavmini tek bir Allah'a ibadet etmeleri konusunda uyarmıştır. Ancak yukarıda verilen ayetlerde belirtildiği gibi Nuh'un kavmi diğer tanrılara ibadet etmeyi bırakmamışlar ve Vedd, Suvā', Yeğūs, Ye'ūk ve Nesr'e ibadet etmeye devam etmişlerdir. Bu beş tanrı arasında eski Arapça'da Vedd zikredilmektedir ve bu da İslam öncesi döneme ilişkin epigrafik bir kanıttır. Bu isim İslam geleneğinde 8. yüzyılda İbnu'l-Kelbī'nin (ö.204/819) *Kitābu'l-Aşnām*'ında kaydedilmiştir. *Minaeic* (Eski Güney Arabistan Dili) dilinde yukarıda sunulan metin Ḳaryat el-Fāv'da (bugün Suudi Arabistan'ın güneyinde bir vaha kasabası) bulunan bronz bir plaktır. Bu plak MS 2-3. yüzyıllarla tarihlendirilmektedir. Yazıtta Vedd tanrısının isminin geçmesi, İslam öncesi döneme ait Arap kaynaklarında Vedd adında bir tanrı kültürünün tesbit edilmesi bakımından dikkat çekicidir. Kur'an'ın o dönemde yaşayan insanlar tarafından bilinen bir Arap tanrı kültüne atıfta bulunması da önemlidir.⁸³

⁸³Marx, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/71/vers/23?intertext=940 (10.12.2012).

VI. Sümerce

15/el-Ĥicr:43

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْءَدُهُمْ أَجْمَعِينَ (٤٣)

⁴³Şüphesiz cehennem onların hepsinin buluşacağı yerdir.

Tanrıça İnanna'nın (Asurca İştar) Yeraltına İnişi, 114-120

114 ud-ba^d ereš-ki-gal-la-ke₄ haš₂ bar-bi bi₂-in-ra.

115 nundum zu₂ bi₂-in-gub inim šağ₄-še₃ ba-ti.

116^dne-ti i₃-du₈ gal-ni-ir gu₃ mu-na-de₂-e.

117 ja₂-nu^dne-ti i₃-du₈ gal kur-ra-ju₁₀.

118 inim a-ra-du₄-ga-ju₁₀ gu₂-zu la-ba-an-šub-be₂-/en\

119 **abula kur-ra 7-bi**^{jis}si-jar-bi he₂-eb-us₂

120 e₂-gal ganzer dili-bi^{jis}iğ-bi šu ha-ba-an-us₂ (*Online ETCSL*)

When she heard this, Ereš-ki-gala slapped the side of her thigh.

She bit her lip and took the words to heart.

She said to Neti, her chief doorman: Come Neti, my chief doorman of the underworld,

don't neglect the instructions I will give you.

Let **the seven gates of the underworld** be bolted.

Then let each door of the palace Ganzer be opened separately.

(Terc. *Online ETCSL* t.1.4.1)

Yaklaşık olarak MÖ ikinci binyıla ait Tanrıça İnanna'nın yeraltına inişini anlatan bu metin 'ölüler diyarı' veya daha sonraki gelenekteki 'yedi kapılı cehennem'in muhtemelen en erken kullanımını içermektedir. Bu hikâyenin en eski versiyonu Sümerce olduğu için, yukarıdaki metin Asurca değil Sümerce olarak verilmiştir. Bu metin, Asurca'da İştar'ın ölüler diyarına/yeraltına inişi olarak da bilinmektedir.⁸⁴

⁸⁴ Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/15/vers/43?intertext=1083 (10.12.2012).

*və-hannûn 'erek 'appayim və-rab-ħesed ve-'emet*⁸⁶ İki ayrı kelimededen oluşan *er-raħmān er-raħīm* terkibi Kur'an'da bir surenin haricinde bütün surelerin başında bulunmaktadır. Sure başlarındaki *bismelenin* Kur'an vahyinin bir parçası olup olmadığı konusu ise net değildir. Ancak Kur'an'da iki yerde metnin veya daha ziyade vahyin bir parçası olduğu görülmektedir: 27:30 (en-Neml) ve 1:1 (el-Fātiha). Fātiha suresi çoğunlukla 'dua' olarak anlaşılmaktadır ve kesinlikle bir dua formuna sahiptir. Bu terkip Süryanice metinde de bir dua şeklinde yer almaktadır. Aslında bu dua ve Fātiha suresi arasında daha fazla paralellik söz konusudur: Her iki yerde de doğru rehberlik ve duaya cevap verilmesi istenmektedir: Süryanice *truş urħan* "Yolumuzu düzelt", Arapça *ihdinā'ş-şirāta'l-mustaħīm* "Bizi doğru yola ilet" ve Süryanice *šma' šlūtan* "Duamızı dinle", Arapça *ıyyāke neste'ın* "Senden yardım dileriz."⁸⁷

VIII. Yunanca

90/el-Beled:18-19⁸⁸

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ (۱۸) وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ (۱۹)

¹⁸Ve onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir (kitapları sağ tarafından verilecekler). ¹⁹Ayetlerimizi inkar edenler ise kötülüğe batmış kimselerdir.

55/er-Raħmān:41

يُعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ (٤١)

⁴¹Suçlular simalarından tanınır da perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.

Platon, *Politeia*, X:614

ἔφη δέ, ἐπειδὴ οὗ ἐκβῆναι, τὴν ψυχὴν πορεύεσθαι μετὰ πολλῶν, καὶ ἀφικνεῖσθαι σφῶς εἰς τόπον τινὰ δαιμόνιον, ἐν ᾧ τῆς τε γῆς δὴ εἶναι χάσματα ἐχομένω ἀλλήλοισιν καὶ τοῦ οὐρανοῦ αὖ ἐν τῷ ἄνω ἄλλα κατανακτρύ. δικαστὰς δὲ μεταξὺ τούτων καθῆσθαι, οὗς, ἐπειδὴ διαδικάσειαν, τοὺς μὲν **δικαίους** κελεύειν πορεύεσθαι τὴν εἰς **δεξιάν τε καὶ ἄνω** διὰ τοῦ οὐρανοῦ, **σημεῖα** περιάψαντας τῶν δεδικασμένων ἐν τῷ

⁸⁶ Çıkış, 34:6, Tesniye, 4:31 ve Mezmurlar, 86:15; daha kısa ifadesi için ayrıca krş. Yoel, 2:13; Yunus, 4:2; Mezmurlar, 78:38, 103:8 ve 111:4.

⁸⁷ Kouriyhe & Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index?sure=1&vers=1&anzeigen=Anzeigen (10.12.2012).

⁸⁸ İlgili diğer ayetler için bkz. 74/el-Muddessir:39; 56/el-Vākı'a:41; 56/el-Vākı'a:27.

πρόσθεν, τοὺς δὲ ἀδίκους τὴν εἰς ἀριστεράν τε καὶ κάτω, ἔχοντας καὶ τούτους ἐν τῷ ὄπισθεν σημεῖα πάντων ὧν ἔπραξαν. (Burnet, 1903)

[He said that] when his soul went forth from his body he journeyed with a great company and that they came to a mysterious region where there were two openings side by side in the earth, and above and over against them in the heaven two others, and that judges were sitting between these, and that after every judgement they bade the **righteous** journey **to the right** and **upwards** through the heaven with **tokens** attached to them in front of the judgement passed upon them, and the **unjust** to take the road **to the left** and **downward**, they too wearing behind **signs** of all that they had done... (Terc. Shorey, 1969, 10.614b-10.614.d; tercüme David Kiltz tarafından gözden geçirilmiştir.)

Platon'un (MÖ 428-348) *Politeia* isimli eserinden alıntılan bu pasaj sırayla "adil" ve "adaletsiz", "sağ" ve "sol" şeklinde taksim edilen ölümden sonra hesap anlayışının MÖ 4. yüzyılda Yunanistan'da (Fars etkisi olasılığı söz konusu) olduğunu göstermektedir. Bu metnin Kur'an vahyinin ilk muhatapları tarafından bilindiğini söylemek mümkün değildir. Ancak metin, böylesi fikirlerin geniş oranda insanlar tarafından bilindiğini göstermektedir. Bununla birlikte 1945 yılında Nag Hammadi'de Thomas İncil'i ve Havari Philip İncil'i gibi çoğu Hıristiyan-Gnostik muhtevaya sahip 52 adet el yazması eserin içerisinde bir *Politeia* nüshasının bulunduğu dikkat çekmek gerekir. Bu koleksiyon MS 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Ayrıca bu metin Bizans'da eğitilmiş kişilerin müfredatlarının bir parçasıydı. Dolayısıyla onun bazı eğitilmiş Hıristiyanlarca bilinen bir metin olduğu kabul edilmelidir. "Sağdakiler" ve "Soldakiler" ifadeleri ayrıca Matta 25:33, 34, 41 ile karşılaştırılabilir. Kıyamet gününde insanların amellerinin işaretlerini taşıdığı motif için Mor Yakub Suruçlu'nun "Dünyanın Sonu ve Hesap Günü" isimli risalesine bakılabilir. Yine Platon'un eskatolojik anlamda dünyanın sonunda gerçekleşen kolektif bir hesaptan değil bireysel ölümden sonraki hesaptan bahsettiğine dikkat edilmelidir. Çünkü amellerin 'işaretleri' (Platon: *sêmeia pantôn hōn epraxan*) veya amellerin kaydedilmesi (Kur'an: *kitāb*) "adaletsiz" veya "dinsiz" olanların sırtına yapııştırılmıştır.⁸⁹ İlginç bir şekilde, insanların amellerinin kayıtları Yunanca'da *sêmeia* olarak adlandırılmaktadır. Bu da er-Rahmān suresi 41. ayetinde "günahkârların"

⁸⁹ Ayrıca bkz. 84/el-İnşikāk:10.

“işaretlerinden” (*sīmā*) tanınacağı ifadesine benzemektedir. Muhtemelen *sīmā* Yunanca’dan (*sēma*) alınmıştır. Platon’da geçen *sēmeion* ifadesi de bu kökün bir türevidir. Yunanca’dan alınan bu kelime Yahudi Babil Aramicesi’nde ve Süryanice’de *sīmānā* şeklinde bulunmaktadır.⁹⁰

Kur’an’ın Kronolojik ve Edebî Yorumu (Kommentar)

Corpus Coranicum projesi çerçevesinde Kur’an metninin kronolojik ve edebî yorumu işlenmektedir.⁹¹ Bu modül Kur’an’ın yapısını, başı ve sonu belli olan sureleri edebî bir birim olarak varsayarak araştırmayı ve metnin nazil olduğu Geç Antik Dönem içerisinde anlaşılmasını incelemeyi amaçlamaktadır.⁹² *Corpus Coranicum* projesinin diğer modülleri daha ziyade dökümanter özelliğe sahipken, kronolojik ve edebî yorum çalışması diğer modüllerin sonuçlarını Kur’an metninin yoğun analizi çatısı altında birleştirmektedir.

Kronolojik ve edebî yorum, metnin gelişimi ve bağlamı ve aynı zamanda yorum çalışmasının omurgasını şekillendiren metodoloji üzerine bazı anahtar fikirler ile ilgili birçok temel ilke ve varsayım önermektedir. Öncelikle *Corpus Coranicum* yorumu, Kur’an metnine filolojik yöntemlerle yaklaşan ve bir iletişim süreci içerisinde bir taraftan Peygamber ve büyüyen cemaatine diğer taraftan düşmanlarına ilişkin Kur’an’ın metin birimlerinin nüzul tarihi boyunca şekillendiği forma dikkat çeken edebî bir yorumdur. Bu yüzden bu süreci metin-içi (*innertextual*) gelişmeleri, metinlerarası (*intertextual*) referansları, öz-gönderimsel (*self-referential*) unsurları ve arka arkaya sıralanan teolojik söylemleri göz önünde bulundurarak yeniden biçimlendirmek gerekmektedir. Bu yorum çalışmasının en önemli ilkelerinden biri, surelerin edebî birimleri oluşturduğu düşüncesidir. En azından Mekkî sureler filolojik olarak analiz edilebilecek yapısal bir düzeni izlemektedir.⁹³ Bu sebeple sureleri holistik bir biçimde, orijinal ve tutarlı/uyumlu birimler olarak ele almak gereklidir.⁹⁴ Dolayısıyla metne kronolojik bir perspektiften yaklaşılmaktadır. Böylece Kur’an’ın yirmi yılı

⁹⁰ Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index?sure=55&vers=41&anzeigen=Anzeigen (10.12.2012). Kiltz, www.corpuscoranicum.de/kontexte/index/sure/90/vers/18/intertext/828 (10.12.2012).

⁹¹ Yorum modülünün amaçları hakkında daha genel bir giriş için bkz. Nicolai Sinai, “Einleitung in den Kommentar zu den frühmekkanischen Suren,” *Chronologisch-literaturwissenschaftlicher Kommentar zum Koran, Teil 1: Die frühmekkanischen Suren*, Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, ed. Nicolai Sinai (Nora K. Schmid’in katkılarıyla), www.corpuscoranicum.de.

⁹² Bkz. Neuwirth, *Der Koran als Text der Spätantike*.

⁹³ Konuyla ilgili özgün yorumlar için bkz. Neuwirth, *Studien zur Komposition der mekkanischen Suren* (Berlin: de Gruyter, 1981).

⁹⁴ Burada bir açıklama yapmak gerekmektedir: Birçok surede daha sonraki zamanlarda nazil olmuş vahiylerden ilaveler ve eklemeler bulmaktayız. Fakat bu durumda bir ayetin daha sonraki bir döneme ait olduğunu kanıtlamak gerekmektedir.

aşkın bir zaman diliminde nazil olan tek tek metinlerden oluşan bir bütün (*corpus*) olduğu göz önünde tutulmaktadır. Bu metinler farklı konusal ve şekilsel özelliklere sahiptirler. Bu sebeple sureler Kur'an'ın Kahire baskısında⁹⁵ yer alan sıraya göre değil muhtemel nüzul sırasına uygun olarak yorumlanmaktadır. Bu muhtemel nüzul sırası metinsel özelliklere dayanarak surelerin izafi bir kronolojik sırasını ilk kez düzenlenmeye çalışan Theodor Nöldeke'nin çalışmasına dayanmaktadır.⁹⁶ Form tenkidine ve nicel dilbilimine dayanan ayrıntılı detaylandırmalar Kur'an surelerinin muhtemel kronolojisinin tesbiti konusunda daha kesin sonuçlara ulaşmaya imkan sağlamaktadır. Kronolojik perspektifte amaçlanan, bütün surelerin kronolojik olarak kesin bir sıralamasını sunmak değil, birbirleriyle yakın ilişkili ve yaklaşık olarak aynı zamanda nazil olan sureleri gruplandırmaktır.⁹⁷

*Tefsir*den farklı olarak yorum (*commentary*) mefhumunun metodolojik kökleri, Kitab-ı Mukaddes araştırmalarında kullanılan (*biblical*) tarihsel-eleştirel yöntemde bulunsa da ayrıntılı olarak bakıldığında birçok açıdan büyük ölçüde farklılık göstermektedir. *Corpus Coranicum* projesi yorum çalışmasında, çok sınırlı ölçüde İslam tefsir kitabiyatı kullanılmaktadır. Bu sınırlı kullanımın sebebi, bu kitabiyatın Kur'an'ın vahyedildiği orijinal bağlamından ziyade Kur'an metninin teolojik ve dogmatik açıdan bir bağlama yerleştirilmesini (*contextualization*) yansıtmasıdır.

⁹⁵ Bu Mushaf 1923 yılında Kahire'de basılmış ve Müslüman otoritelerin üzerinde anlaştıkları bir Kur'an metnidir. Bugün dünyada neşredilen Mushaf'ların çoğu Kahire Mushafına dayanmaktadır. Ayrıca bu Mushaf günümüzde Batı'da İslam araştırmalarında tercih edilen nüshadır.

⁹⁶ Bkz. Theodor Nöldeke ve Friedrich Schwally, *Geschichte des Qorāns, Über den Ursprung des Qorāns* (Leipzig, 1909).

⁹⁷ Kronolojik yaklaşım konusunda daha detaylı bir temellendirme için bkz. Sinai, "The Qur'an as Process," Neuwirth, Sinai & Marx (ed.), *The Qur'an in Context* içinde, ss.417-425.

Yukarıda sunulan web-formatındaki yorum çalışması aşağıdaki aşamaları içermektedir:

- I. Kur'an Metni (*Text*): Yorum çalışması Arapça ve Almanca tercümesi ile birlikte Kur'an metnini merkeze yerleştirmektedir.
- II. Tek Tek Ayet Analizi (*Anmerkungen*): Belirli sözlük birimlerinin etimolojik arkaplanı, metinler arası ilişkiler, Batılı kaynaklara referanslar ve genel bakış, ilgili Kur'an-ıçi (*innerqur'anic*) paralellikler ve bazı kıraatler hakkında bilgiler, tercümeyle desteklemek üzere tek tek ayet analizinde (*Anmerkungen*) bir araya getirilmiştir.
- III. Tedrici Yorum (*Kursorischer Kommentar*): Ayetin ilgili sure içinde, Kur'an metni içinde (*intratextual*) ve daha geniş tarihî bir bağlamda (*extratextual*) tematik ve edebîkorelasyonları ve bağlantıları açıklamaktadır.
- IV. Tarihlendirme (*Datierung*): Surenin kendi bütünlüğü içinde etraflı bir analizi temelinde sureyi tarihlendirmek için Kur'an'ın nüzul sırasındaki muhtemel konumuyla bağlantılı olarak gerekli bilgiler bir araya getirilmektedir.
- V. Edebî Yorum (*Literarkritik*): Belirli edebî ve terminolojik kanıtların temelinde bir ayet bir sureye sonradan ilave edilmiş olarak tanımlanabilir. Böyle bir eklenti de bu yorum çalışmasında gösterilmekte ve açıklanmaktadır.

VI. Şekilsel Analiz (*AufbauundInhalt*): Surenin şekilsel analizi yapılırken edebîyapı (*Aufbau*), edebî özellikler ve muhteva (*Inhalt*) genel bir bakışla belirtilmektedir.

Neticede bu yorum çalışması, bir surenin tarihî bağlamında mümkün ve makul bir yorumunu sunmaktadır. Şu ana kadar *Corpus Coranicum* projesinin web sayfasında mevcut 43 adet erken dönem Mekkî sure, Nicolai Sinai tarafından analiz edilmiştir. Halen orta dönem Mekkî sureler analiz edilmekte olup bunun sonuçları önümüzdeki yıllarda yayımlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Akpınar, Turgut. "Paret, Rudi," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.34, ss.168-169.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Ed. Karl Elliger & Wilhelm Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.
- Brown, Peter. *The World of Late Antiquity: AD 150-750*. Londra: Thames & Hudson, 2006.
- Budge, Ernest A. Wallis (ed.). *The History of the Blessed Virgin Mary and The History of the Likeness of Christ which the Jews of Tiberias Made to Mock At: The Syriac Texts Edited with English Translations*. Luzac's Semitic Text and Translation Series 4-5. Londra: Luzac and Co., 1899.
- Charles, R. H. *The Book of Enoch*. Oxford: Clarendon Press, 1912.
- Déroche, François. *La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam: le codex Parisino-Petropolitanus*. Leiden: Brill, 2009.
- , *Le manuscrits du Coran: Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*. Paris: Bibliothèque Nationale, 1983.
- Fayda, Mustafa. "Grimme, Hubert," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.14, s.163.
- Fedeli, Alba. "Early Evidences of Variant Readings in Qur'anic Manuscripts," Karl-Heinz Ohlig, Gerd-R. Puin (ed.), *Die dunklen Anfänge: Neue Forschungen zur Entstehung und frühen Geschichte des Islam*(Berlin: Verlag Hans Schiler, 2006) içinde, ss.293-316.
- Franke, Ute & Joachim Gierlichs (ed.). *Roads of Arabia*. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, 2011.
- Fudge, Bruce. "Qur'anic Exegesis in Medieval Islam and Modern Orientalism," *Die Welt des Islams* 46:2 (2006), ss.115-147.
- Greenfield, Jonas C. "From 'LH RĤMN to AL-RAĤMĀN: The Source of a Divine Epithet," Benjamin H. Hary, John L. Hayes & Fred Astren (ed.), *Judaism and Islam: Boundaries, Communication and Interaction: Essays in Honor of William M. Brinner* (Leiden: Brill, 2000) içinde, ss.381-394.
- Healey, John. "The Kindly and Merciful God: on Some Semitic Divine Epithets," Manfred Dietrich ve Ingo Kottsieper (ed.), *Und Mose schrieb dieses Lied auf: Studien zum Alten Testament und zum alten Orient: Festschrift für Oswald Loretz zur Vollendung seines 70: Lebensjahres mit Beiträgen von Freunden, Schülern und Kollegen*(Münster: Ugarit-Verlag, 1998) içinde, ss.349-356.
- Jeffery, Arthur. "Progress in the Study of the Qur'an Text," *The Moslem World* 25 (1935), ss.4-16.
- , *The Qur'an as Scripture*. New York: Books for Libraries, 1980.
- Johansen, Baber. "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi: Alman Şarkiyat

- Cemiyeti (Deutsche Morgenländische Gesellschaft) 1845-1989,” terc. Bilal Aybakan, *Marmara Üniversitesi İlähiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2005/2), ss.221-241.
- Kallek, Cengiz. “Bergsträsser, Gotthelf,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.5, ss.497-498.
- Kiltz, David. “The Relationship between Arabic Allāh and Syriac Allāha,” *Der Islam* 88:1 (2011), ss.33-50.
- Knibb, Michael A. *The Ethiopic Book of Enoch: A New Edition in the Light of the Aramaic Dead Sea Fragments. C.1. Text and Apparatus*. Oxford: Clarendon Press, 1978.
- Kur'an-ı Kerim Meâli*. Haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2001.
- Lambert, Wilfred G. *Babylonian Wisdom Literature*. Oxford: Clarendon Press, 1960.
- Lassner, Jacob. *Jews, Christians, and the Abode of Islam*. Chicago & Londra: The University of Chicago Press, 2012.
- Marchand, Suzanne L. *German Orientalism in the Age of Empire*. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Marx, Michael. “Writing Systems and Languages of Arabia – A Tour,” Ute Franke, Joachim Gierlichs (ed.), *Roads of Arabia* (Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, 2011) içinde, ss.181-193.
- “Ein Forschungsvorhaben in der Tradition der Wissenschaft des Judentums,” Dirk Hartwig ve diğerleri (ed.), *Im vollen Licht der Geschichte: Die Wissenschaft des Judentums und die Anfänge der kritischen Koranförschung* (Würzburg: Ergon, 2008) içinde, ss.41-53.
- “The Koran according to Agfa - Gotthelf Bergsträfers Archiv der Koranhandschriften,” *Trajekte* 19. Berlin, 2009.
- Meissner, Bruno. *Akkadisches Handwörterbuch* (AHW). Wiesbaden: Harrassowitz, 1965-1981.
- Nebes, Norbert. “The Martyrs of Najrān and the end of the Himyar,” Angelika Neuwirth, Nicolai Sinai, Michael Marx (ed.), *The Qur'ān in Context: Historical and Literary Investigations into the Qur'ānic Milieu* (Leiden: Brill, 2010) içinde, ss.27-59.
- Nehmé, Laila. “A Glimpse of the Development of the Nabataean Script into Arabic Based on Old and New Epigraphic Material,” M. C. A. McDonald (ed.), *The Development of Arabic as a Written Language*, Supplement to the Proceedings of the Seminar for Arabian Studies; 40 (Oxford: Archaeopress, 2010) içinde, ss.47-88.
- Neuwirth, Angelika. *Studien zur Komposition der mekkanischen Suren*. Berlin: De Gruyter, 1981.
- “Orientalism in Oriental Studies? Qur'anic Studies as a Case in Point,” *Journal of Qur'anic Studies* 9:2 (2007), ss.115-127.
- “The Wissenschaft des Judentums and the Beginnings of Critical Qur'ān Research,” Dirk Hartwig ve diğerleri (ed.), *Im vollen Licht der Geschichte: Die Wissenschaft des Judentums und die Anfänge der kritischen Koranförschung* (Würzburg: Ergon, 2008) içinde, ss.11-24.
- *Der Koran als Text der Spätantike. Ein europäischer Zugang*. Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2010.
- *Der Koran-Band 1: Frühmekkanische Suren*. Berlin: Verlag der Weltreligionen, 2011.
- Nöldeke, Theodor ve Friedrich Schwally. *Geschichte des Qorāns, Über den Ursprung des Qorāns* Leipzig, 1909.
- Paçacı, Mehmet. “De Ki Allah ‘Bir’ dir: aḥad/ehād: Sami Dini Geleneği Perspektifinden İhlas Süresi'nin Bir Tefsiri Denemesi,” M. Paçacı, *Kur'an ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000) içinde, ss.155-184.
- Paret, Rudi. *The Study of Arabic and Islam at German Universities: German Orientalists Since Theodor Nöldeke*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1968.

- Plato. *Plato in Twelve Volumes*. Terc. Paul Shorey. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1969.
- Plato. *Platonis Opera*. Ed. John Burnet. Oxford: Oxford University Press, 1903.
- Puin, Elisabeth. "Ein früher Koranpalimpsest aus Şan'ā' (DAM 01-27.1). Teil III: Ein nicht-*'uğmānischer Koran*", Markus Groß ve Karl-Heinz Ohlig (ed.), *Die Entstehung einer Weltreligion*, c.1, Von der koranischen Bewegung zum Frühislam (Berlin: Schiler, 2010) içinde, ss.233-305.
- Puin, Gerd-R. "Observations on Early Qur'an Manuscripts in Şan'ā'," Stephan Wild (ed.), *The Qur'an as Text* (Leiden, New York, Köln: E.J. Brill, 1996) içinde, ss.107-113.
- Robin, Christian. "Himyar et Israël," *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 148:2 (2004), ss.831-908.
- , "Langues et écritures an Arabie," Ali İbrahim al-Ghabban ve diğerleri (ed.), *Routes d'Arabie, Archéologie et Histoire du Royaume d'Arabie Saoudite* (Paris: SMusée du Louvre, 2010) içinde, ss.118-131.
- Sadeghi, Behnam, Mohsen Gouderzi. "Şan'ā' 1 and the Origins of the Qur'an," *Der Islam* 87:1-2 (2012), ss.1-129.
- Sezgin, Fuat (ed.). *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde: von den Anfängen bis 1986* 3. Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 1990.
- (ed.). *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde: 1987 -1994 und Nachträge* 3,22. Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 2001.
- Sinai, Nicolai. "The Qur'an as Process," A. Neuwirth, N. Sinai, M. Marx (ed.), *The Qur'an in Context: Literary and Historical Investigations into the Qur'anic Milieu* (Brill: Leiden, 2010) içinde, ss.417-425.
- Sinai, Nicolai (Nora K. Schmid'in katkılarıyla). "Einleitung in den Kommentar zu den frühmekkanischen Suren," *Chronologisch-literaturwissenschaftlicher Kommentar zum Koran, Teil 1: Die frühmekkanischen Suren*, Berlin-Brandenburg Academy of Sciences and Humanities, www.corpuscoranicum.de.
- Stefanidis, Emmanuelle. "The Qur'an Made Linear: A Study of the *Geschichte des Qorāns'* Chronological Reordering," *Journal of Qur'anic Studies* 10:2 (2008), ss.1-22.
- The Assyrian Dictionary (CAD)*. Ed. Ignace J. Gelb ve diğerleri. Chicago: The Oriental Institute, 1964-
- Yel, Ali Murat. "Flügel, Gustav Leberecht," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.13, ss.165-166.
- Yılmaz, Ziya. "Horovitz, Josef," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.18, ss.242-243.

www.coranica.de

www.corpuscoranicum.de/kontexte

www.corpuscoranicum.de/manuscripta

www.manuscript-cultures.uni-hamburg.de/mom/2012_01_mom.html

